

**A CSÍKI SZÉKELY MÚZEUM
ÉVKÖNYVE
XI-XII.**

**A CSÍKI SZÉKELY MÚZEUM
ÉVKÖNYVE
XI-XII.**

**CSÍKI SZÉKELY MÚZEUM
CSÍKSZEREDA, 2016**

Az Évkönyv megjelenését támogatták:

OTP Bank Románia

Magyar Tudományos Akadémia

Csík Szereda Polgármesteri Hivatala

Főszerkesztő:

dr. Salló Szilárd

Szerkesztők:

Muckenhaupt Erzsébet – történelem, szemle

Markaly Aranka – szemle

Tördelő:

Fülöp Lóránt

A tanulmányok kivonatait fordította, ellenőrizte:

Demény Enikő

Felelős kiadó: Gyarmati Zsolt, a Csíki Székely Múzeum igazgatója
Nyomdai előkészítés, nyomtatás, kötés: F&F International, Gyergyószentmiklós

© Csíki Székely Múzeum, 2016
© Az egyes tanulmányok szerzői, 2016

ISSN 1841-0197

Tartalomjegyzék

RÉGÉSZET

Botár István

Adatok Csíkszentmárton középkori történetéhez. A plébániatemplom 2015. évi régészeti kutatása 9

Nyárádi Zsolt

Helynévtan és régészet. Vizsgálódás az udvarhelyszéki falvak kezdeteiről 29

TÖRTÉNELEM

Bicsok Zoltán - Kósa Béla

*„... hogy itten Csíkban is egy patika állíttassék fel, szükségesnek látszik...”
Adalékok az első csíkszéki patikák történetéhez (1808–1855)* 57

Kiss Krisztián Bálint

Székegyföldi nyomdák, kiadók, könyvkereskedők, újságok, folyóiratok és helyi lapok (1867–1918) 89

Lakatos Sándor - Pakot Levente

Közösségi normák és házasságon kívüli születések: udvarhelyszéki falvak a 19. században 119

Markaly Aranka

16-17. századi nemesi oklevelek a Csíki Székely Múzeum gyűjteményében 133

Pál-Antal Sándor

A csíkszentgyörgyi egyházközség lakossága 1696-ban 151

Róth András Lajos

*Ne utáld az aranyat azért, mert szurkos erszényben vagon
(Menda graviora sic corrigenda)* 169

Süli Attila

Források Csíkszék és Háromszék hadiiparának történetéhez (1848–49) 193

NÉPRAJZ

Bardócz-Tódor Enikő

Gyergyói esztenák ma 217

Bódán Zsolt	
„Bitangja van ennek a leánynak...” Adalékok a megesett lány kérdéséhez a hétfalusi csángók körében.....	227
Kedves Anett	
A 20. századi csiki népi élet képei. Andory Aladics Zoltán (1899–1990) vizuális reprezentációi.....	235
Kicsi Noémi	
„No, ez volt az élet történelem, ami így belevitt a kántorságba.”	247
P. Buzogány Árpád	
Ember- és állatalakok a gyermekek játékszerei között Gygyban.....	275

MŰTÁRGYVÉDELEM

Benedek Éva	
A Missae Sanctorum Franciscanorum, Velencében 1710-ben kiadott könyv restaurálása.....	293

FIGYELŐ

Kopacz Ildikó - Ladó Ágota	
Kulturális örökség mint összetartó erő és közös kihívás a Balkánon. Még egyszer egy örökségvédelmi szakképzésről (2015. szeptember 9–20., Mitrovica, Koszovó).....	303

SZEMLE

Forró Albert	
Egy zseniális székely tragikus élettörténete.....	313
Gál Edina	
Nemek és nemzedékek.....	316
Markaly Aranka	
Forrásközlés a Szapolyai családról.....	319
Pataki Szabolcs	
A kormányzó úr nemesei?.....	321
P. Buzogány Árpád	
Mitől otthonos nekünk Sóvidék, Marosszék?	323

TÖRTÉNELEM
ISTORIE
HISTORY

„...HOGY ITTEN CSÍKBAN IS EGY PATIKA ÁLLÍTTASSÉK FEL, SZÜKSÉGESNEK LÁTSZIK...”

ADALÉKOK AZ ELSŐ CSÍKSZÉKI
PATIKÁK TÖRTÉNETÉHEZ (1808-1855)

Bicsok Zoltán – Kósa Béla

Az erdélyi gyógyszerészet történetének, az erdélyi patikák és patikusok működésének gazdag irodalma van, számos tudományos cikk és tanulmány íródott a témában, de átfogó, összegző munkák is napvilágot láttak, amelyek teljességre törekvően vették számba mindazt, ami e tárgykörrel addig bekerült a tudományos körforgásba. Említhetjük itt – a teljesség igénye nélkül – Kapronczay Károly, Ovidiu Maior, Orient Gyula, Pataki Jenő, Péter H. Mária, Spielmann József kutatásait.

Orient Gyula 1926-ban összegezte az erdélyi patikákkal és gyógyszerészekkel kapcsolatosan addig felhalmozódott tudást,¹ az erdélyi gyógyszerészet-történet magyar vonatkozásait pedig nyolc évtizeddel később Péter H. Mária marosvásárhelyi kutató foglalta össze.² A csíkszéki patikák 1849 előtti története azonban mindkét szintézis esetében meglehetősen hiányos, tulajdonképpen csak néhány utalásra korlátozódik. Orient Gyula Gyergyószentmiklós legrégebbi patikájának a szerinte 1859-ben alapított Arany Sas tartotta,³ Csíkszeredában és Szépvízen pedig egyáltalán nem említett gyógyszerterát.

A 19. század első felében, Gyergyószentmiklós Péter H. Mária szintézise is egyetlen patikáról, ugyanazon Arany Sasról tud (vagy inkább annak

jogelődjéről, melynek ekkor még nevét nem említik a források). Ennek alapítását munkája első, 2002-ben megjelent kiadásában még 1827-re,⁴ a második, 2013-ban megjelent kiadásban pedig már öt évvel korábbra, 1822-re tette.⁵ Ez utóbbi szerző az első szépvízi patikának az 1882-ben alapított Koronát (más helyen Szentháromság patikát) tartja.⁶ Csíkszereda esetében is egy 19. századi patikát említ, a szerinte 1837-től működő Fekete Sas,⁷ amelynek alapítóját munkája első kiadásában⁸ (mindenféle forráshivatkozás⁹ nélkül) Novák Andor személyében azonosította, szintézise második kiadásában már Tamássik Istvánt nevezi meg alapítóként.¹⁰ A szakirodalom eddigi eredményeinek áttekintése kapcsán végezetül egy megjegyzés még idekíváncozik: bár Péter H. Mária munkájában azt sugallja, hogy a csíkszeredai patika már 1860 előtt is a Fekete Sas nevet viselte,¹¹ ezt egyelőre levéltári források nem igazolják, az is tény viszont, hogy a források még közel sincsenek kimerítve, a patikáink korai történetére vonatkozó kutatás még meglehetősen az elején tart.

Jelen írás az első csíkszéki patikák (Gyergyószentmiklós, Szépvíz, Csíkszereda) korai, 1849

¹ ORIENT 1926.

² PÉTER 2002.

³ ORIENT 1926, 209.

⁴ PÉTER 2002, 38, 44.

⁵ PÉTER 2013, II, 78.

⁶ PÉTER 2002, 45, 323; PÉTER 2013, II, 63.

⁷ PÉTER 2002, 44, 305, 346.; PÉTER 2013, II, 19.

⁸ PÉTER 2002, 346.

⁹ Vélhetően Tamás Miklós doktori disszertációjából átvett adat, mely értekezésben úgyszintén forráshivatkozás nélkül szerepel. – TAMÁS 1989, 54, 56, sz. n. (57b). - <http://www.gyogyszerestortenet.hu/doktori-ertekezesek-es-szakdolgozatok/> (2014. december 29.)

¹⁰ PÉTER 2013, II, 112.

¹¹ PÉTER 2013, II, 19, 112.

előtti történetéhez kíván adalékokat nyújtani, a Hargita Megyei Levéltárban (RNLHMH) őrzött, jellemzően az egykori Csíkszék levéltárából származó iratanyagra, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában (MNL OL) található Gubernium Transylvanicum irataira, valamint a Semmelweis Egyetem Levéltárának (SEL) iratanyagára támaszkodva.¹²

Előzmények

Az erdélyi vonatkozású levéltári forrásokban a legkorábbi patikára, patikusra, patikai berendezésre, illetve „mozgó gyógyszerhárra”, ún. patikaládára vonatkozó írásos említések a 16. század végéről és a 17. századból származnak,¹³ ez azonban nem jelenti azt, hogy az erdélyi intézményes gyógyszerkészítés és -forgalmazás ne tekintene vissza sokkal nagyobb múltra.

Európa szerte, így Erdély területén is, a szervezett keretek között történő gyógyítás – illetve a betegellátás szerves részeként működő gyógyszerkészítés – kezdetei a szerzetes- és lovagrendek által működtetett ispotályokhoz nyúlnak vissza. A vajdaság kori Erdélyben az ispotályos lovagok Nagyszebenben és Besztercén, a johannita lovagok Váradon és Olthévízen, a bencés szerzetesek Kolozsmonostoron, a lazariták Kolozsváron, az antoniták Segesváron tartottak fenn ispotályt.¹⁴ A források hallgatnak ugyan az itt működő patikák tekintetében, de joggal feltételezhető, hogy ahol betegápolás zajlott, ott valamiféle, legalább kezdetleges fokú gyógyszer-előállításnak is léteznie kellett, még ha ezek a korai patikák nem is bírtak nyilvánossági joggal. Az egyházi patikák mellett a korszakban néhány 15–16. századi, városi alapítású és fenntartású patikát is számon tart a szakirodalom (Nagyszeben – 1495 és 1609, Brassó – 1512 és 1690, Beszterce – 1516 és

1660, Kolozsvár – 1573),¹⁵ amelyek az illető város lakosságának igényeit elégítették ki és a helyi magisztrátusok ellenőrizték működésüket. Mivel a reformáció korában bekövetkező katolikus javak szekularizációja (1556) és a szerzetesrendek kiűzése Erdélyből a működő egyházi patikákat felszámolta, a fejedelemség korának végén az erdélyi patikák száma meglehetősen alacsony volt, a tízet sem érte el.

Számottevő gyarapodás a Habsburg-berendezkedés és a rekatolizáció idején indul meg. A 18. század derekáig számos erdélyi városban létesült nyilvános polgári gyógyszerháza: Brassóban (1696, 1720, 1733), Segesváron (1700, 1755), Nagyszebenben (1704, 1762), Kolozsváron (1710), Szászvárosban (1727), Medgyesen (1734, 1760), Temesváron (1737, 1740), Fogarason (1738), Nagykarolyban (1747), Szilágysomlyón (1759), Nagyváradon (1760).¹⁶ E korból ugyanakkor arra vonatkozóan is vannak adatok, hogy a jezsuiták Kolozsváron (1732) és Nagyváradon (1747), az irgalmas rendiek pedig Temesváron (1737) és Nagyváradon (1760), korlátozott nyilvánossági joggal ugyan, de saját patikákat tartanak fenn.¹⁷ Mindezek mellett a császári hadsereg Erdélyben állomásozó egységeinek ellátását is szolgálta néhány katonai gyógyszerháza (ma inkább gyógyszerlerakatnak mondanánk őket, ahonnan a katonai orvosok mozgó patikáit látták el), gondolhatunk itt részben a császári helyőrségi központokban létrehozott gyógyszerházakra (Temesvár, Nagyszeben, Gyulafehérvár), részben a székely határország megszervezésének idején, 1763-ban létrehozott kézdívásárhelyi katonai patikára.¹⁸ A Székelyföld városaiban is e korban jöttek létre az első „civil” patikák (Marosvásárhely – 1733, 1752, 1760; Sepsiszentgyörgy – 1761, Kézdívásárhely – 1784, Székelyudvarhely – 1786).¹⁹ A különböző alapítású, fenntartású és ebből fakadóan különböző

¹² Ezúton is szeretnénk megköszönni dr. Molnár László és Pakot Levente önzetlen segítségét, melyekhez a budapesti levéltári kutatások során volt szerencsénk.

¹³ Patikárius: 1570 – „*mykor Jeonek az vthan az pathycarius Trefal volt ferdeos Kelemennel, valamy Bothot Mwthat volt ferdeos kelemennek*”; patika, patikaszerszám: 1588 – „*Aminemeo patika zerezama volna penigh az eleobi paticariusnenak, azt Biro vra(m) Io bechw zere(n)t Aru zerent eresztesse ez paticarius kezebe*”; patikaláda: 1698 – „*Patika ládácska vagy iskatulya*”. – ERDÉLYI 2000, 569–571.

¹⁴ FALUS 2014. – <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/falus-orsolya-fruzsina/falus-orsolya-fruzsina-muhelyvita-ertekezes.pdf> (2015. november 8.); JÓZSA 2008. – <http://debszem.unideb.hu/pdf/dsz2008-1/dsz2008-1-02Jozsa.pdf> (2015. november 8.).

¹⁵ ORIENT 1926, 48–76; PÉTER 2002, 7, 14–16.

¹⁶ PÉTER 2002, 34, 43.

¹⁷ ORIENT 1926, 148–168; PÉTER 2002, 10–14.

¹⁸ PÉTER 2002, 8.

¹⁹ PÉTER 2002, 43.

jogállású gyógyszerárak között számtalan esetben alakultak ki súrlódások. Ezek leginkább abból adódtak, hogy a szerzetesrendi patikák mindinkább nyilvános patikákként kívántak működni (azaz nemcsak a kórházaikban kezelt betegeket látták el gyógyszerekkel, de a lakosságot is kiszolgálták), holott erre az esetek nagyobb részében nem volt engedélyük, tevékenységüket pedig a városi patikák illojális konkurenciaként élték meg és gyakran sérelmezték is a hatóságoknál. A szükségesnek mutatkozó rendet – nem csupán a jogállásból fakadó feszültségek, de a szakmai működés szabályozása tekintetében is –, a Habsburg-kormányzat egységesítő rendeletei hozták meg a 18. század derekán, második felében.

A korszak legnagyobb hatású közegészségügyi vonatkozású rendelete – amely egyben a szakterület első átfogó szabályozását is jelentette – a hódosi Skollonics József, Pozsony vármegyei physicus által összeállított *Generale Normativum in Re Sanitatis* volt. Az 1770. október 4-én kiadott rendelet az első olyan jogszabály volt, amely rendszerként tekintett a magyar közegészségügyre és ennek megfelelően egységesen kívánta azt kezelni. Első része a vármegyei orvosok, sebészek, patikusok és bábák feladatairól rendelkezett, második részében pedig a járványok idején szükséges intézkedéseket ismertette. Alapvetően a magyarországi közegészségügyi viszonyokat rendezte ugyan, de hasonló erdélyi rendelet hiányában a Nagyfejedelemségben is alkalmazták. A *Normativum* előírásai meghatározták a vizsgált korszak erdélyi patikaügyét is, így talán nem haszontalan legalább kivonatossan áttekinteni a benne foglalt, patikusokra vonatkozó foglalkozási szabályokat, Balázs Péter fordításában.²⁰

„I.§ [...] Patika tartása senki másnak nem engedélyezhető, csakis annak, aki országaink és tartományaink valamely egyetemén, amelyen orvosok is működik, a szokásos vizsgának [...] alávetette magát, és [...] alkalmasnak találtatott. II.§ A patikusok legyenek becsületesek és szakmájukban járatosak, vessék alá magukat a magisztrátusoknak, Királyi Tanácsainknak, és az Egészségügyi Bizottságoknak, valamint az orvosságok elkészítésére, és azok árára vonatkozó hatályos szabályoknak. [...] III.§ A patikus saját elhatározásából nem adhat orvosságot a betegeknek, csakis

akkor, ha orvos nem hívható segítségül. [...] IV.§ Orvosok, sebészmesterek, patikusok – és további szakmabeliek – a betegek előtt egymással ne vitakozzanak; a házicseledeket, akik a patikába jönnek az orvosságért, barátságosan kell fogadni, a késelem nélkül kiadott szer helyes használati módját pedig türelmesen kell elmagyarázni. [...] V.§ [...] Kémiai szereket tartalmazó orvosságok készítésénél a szakma törvényes szabályait, különösen pedig a gyógyszerkönyvben előírt mennyiségeket, gondosan be kell tartani, amennyiben azonban kétségek merülnének fel, az orvosok tanácsát kell kikérni. [...] Súlyos büntetés terhe mellett, különös gondot kell fordítani arra, hogy az edények, tégelyek, és mozsarak tiszták legyenek, és ennek következtében megelőztessenek azok a súlyos bajok, amelyekről gyakorta bebizonyosodott, hogy azokat a visszamaradt mérgek okozták. [...] Ha veszélyes alapanyagokat tartalmazó orvosságot kell készíteni, a munka soha nem bízható az inasokra, hanem a szert maga a mester készítse el, a gondatlan veszélyeztetés elkerülése érdekében. VI.§ A patikusok [...] minden igyekezetükkel törekedjenek arra, hogy az olyan veszélyes anyagokat, mint az ópium, a higany-szublimát és más maró, mérgező, vagy hánytató szereket csak a legnagyobb körültekintéssel árusítsák [...]; viszont engedélyezett számukra, hogy megfelelő adagban, és a saját belátásuk szerint árusíthatnak olyan enyhe hashajtókat és nyugtatókat, mint a manna, a fahéj, a tamarindfa-kivonat, a szenna-levél és szirupos oldatok, de ha előfordulna, hogy az említett mérgeket vagy veszélyes anyagokat, kiváltképpen pedig azokat az orvosságokat, amelyek magzatűzésre is alkalmasak, ismeretlen emberek, vagy gyanús nőszemélyek akarnak megvásárolni, erről a patikusok és más kereskedők tegyenek feljelentést az illetők személyére való tekintet nélkül; ilyesmit soha nem adhatnak ki, legföljebb közismerten becsületes személyeknek, vagy az orvos egyetértésével, átvételi elismervény ellenében. [...] VII.§ Mivel az arzén tartalmú szerek árusítása, és a szállításukra szolgáló edények is, számos veszély forrásai lehetnek, ezenel megtiltjuk, hogy a patikákban arzént árusítsanak, azt a jogos mennyiséget viszont, amelyre a műhelynek feltétlenül szüksége van, külön elzárva kell őrizni. Tekintettel azonban arra, hogy az arzén az emberek érdekében számos készítményben

²⁰ BALÁZS 2004, 10–13. – <http://www.orvostortenet.hu/tankonyvek/tk-04/data/pdf/1203.pdf> (2015. november 8.)

és szakmában is használatos, így annak árusítása csakis a nagy városokban, és csak a helybeli magisztrátus által arra méltónak tartott és kijelölt egyetlen kereskedő részére engedélyezhető, [...] a mérget csakis annak adják el, akit a kereskedő jól ismer, és akikkel szemben baljós gondolatok nem merülhetnek fel. [...] VIII.§ Mezővárosokban és a kisebb községekben, ahol patika nem működik, az orvosok gondoskodjanak arról, hogy a leginkább szükséges orvosságokból elegendő mennyiség álljon rendelkezésre. [...] IX.§ Járványos időkben, amennyiben ez lehetséges, valaki a patikus beosztottjai közül éjjel-nappal az üzletben tartózkodjék, hogy az orvosságok minden időben a betegek rendelkezésére álljanak. [...] X.§ Ami az illatszerekkel, fűszerekkel és a gyógyfüvekkel kereskedőket, a szeszfőzőket és az effajta népséget illeti, továbbá azokat, akik hasonló foglalkozásokat űznek: tilos olyan orvosságokkal kereskedniük, amelyek csakis a patikákban készíthetők; még kevésbé vállalhatják a betegek kezelését, s amennyiben a fentiekkel ellentétesen cselekednek, ne csak az orvosságok elkobzására számítsanak, hanem amennyiben ez szükséges, pénzbeli büntetésben, sőt testi fenyítésben is részesüljenek [...].”

Amint láttuk, első helyen szerepel a szabályok között az egyetemi képzés és vizsga szükségessége. A *Normativum* előtti időszakban csak a patikusjelöltek kis része tanulta a szakmát a bécsi egyetem orvosi karán (és még kevesebben Grazban, Halléban, Lipcsében vagy Prágában), a többség céhes keretek között ismerte meg a gyógyszerészet alapjait és (jobb esetben, a nagyobb városokban) a törvényhatósági főorvos előtt adott számot tudásáról. Erdélyben főleg a módosabb szász és örmény kereskedőcsaládok engedhették meg, hogy gyermekük a bécsi vagy a nagyszombati egyetemen tanulja meg a szakmát. Ez utóbbi helyen 1769-ben szerveződött orvosi fakultás, majd két év múlva létrejött az orvosi kar gyógyszerészeti tanszéke is.²¹ Az erdélyi patikusjelöltek származása tekintetében a helyzet akkor változott némiképp, amikor a nagyszombati egyetem Budára (1777), majd innen Pestre költözött (1784). Ráadásul itt már az előadások egy része is magyar nyelven zajlott.²² Az egyetemi tanfolyam kezdet-

ben csak három hónapot tartott, amelynek eltelével a jelölt négy vizsgát tett: növénytanból, gyógyszerismeretből, kémiából és gyógyszerkészítésből. Az első időszakban a jelöltek a nyári hónapokban, mint magántanulók is végezheték a tanfolyamot, azzal a meghagyással, hogy azért a pesti botanikus kertet látogassák.²³

A tanítási időt a 19. század elején egy évre, nemsokára pedig két évre emelték. Az erdélyi Főkormánysház 1833. szeptember 5-i leiratát olvasva fogalmat alkothatunk a patikussá válás hosszas folyamatáról. A leirat tudatja mindazokkal, akik a mesterséget kitanulva „közönséges examentet adni kívánnak”, hogy az újjászervezett tanügyi rendszerben az addig egyéves gyógyszerészi képzés kétévessé vált, az oktatás mindazonáltal nyitva áll minden ifjú előtt, aki „[...] valamely közönséges iskolás intézetben a négy grammatikai iskolákat legalább 1-ső classist érdemlő előmenetellel elvégezte [...] a helybeli normalis patikáriusa inasi esztendőket eltölte után patikárius legénységre annak rendgye szerént felszabadult, s mint patikárius legény az ő Felsőge birodalmaiban valamely közönséges patikában legalább 4 esztendeig szolgált.”²⁴

Miután ismereteiről a vizsgabizottság előtt számot adott, a patikusjelölt az orvosi kar dékánja előtt letette a hűségesküt. Egy ilyen, 1786-ban kiadott és 1801-ben megújított eskümintát közöl összefoglaló munkájában Orient Gyula: „Én N. N. esküszöm a mindenható Istenre, hogy az egészség dolgában fenn álló és a Patikáriusok elejébe adatott Rendeléseknek híven engedelmeskedni, mesterségemet és hivatalomat a legnagyobb szorgalmatossággal gyakorolni; az orvosok praescriptióit, azoknak, mint benne levő részeire, mint a nehezekekre és mértékekre nézve magam és segédjeim által minden változtatás nélkül tellyesíteni fogom; tovább az orvosokat soha az arra kiszabott Taxa könyvnek mértéken fellyül nem taxálom, erős, veszedelmes orvosságokat, de kivált mérget senkinek orvos praescriptiója nélkül, sőt maguknak a Mesterembereknek is, a hozzájuk tartozó Tisztségnek Attestatuma nélkül; úgy szintén a kontár Orvoslóknak praescriptiójokra, akik tilalom ellen gyógyítanak, orvosságokat, se magam ki nem

²¹ RÉTHELYI 1926, 10.

²² ANTALL é.n. – http://antall.orvostortenet.hu/content/data/pdf/05_antall_orvostort01.pdf (2015. november 20.)

²³ RÉTHELYI 1926, 10.

²⁴ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXI/41.

adok, se ki-adatni nem engedek; végre magamat a gyógyításba leg-sürgetőbb szüksége nélkül soha nem avatom, és igyekezni fogok, hogy kötelességemnek mint magam, mint alattamvalóim által olly pontosan meg-feleljek, mint egy becsületes jámbor, keresztény férfit illet; Isten engem úgy segélyen, és lelkem idvességét a szerént adja.”²⁵

Az 1770. évi Normativum rendelte el kötelező érvénnyel a patikák orvos általi, évi egy alkalommal történő vizsgálatát, illetve az azt követő jelentéstelt a megyei vagy városi hatóságok felé. Ugyanakkor arra is figyelmezteti az orvosokat, hogy „amint sebészmestereknek és patikusoknak tilos belső kezeléseket vállalni, úgy az orvosoknak sem szabad sebészeti bajokat kezelni, még kevésbé gyógyszerekkel üzletelni ott, ahol patika működik.”²⁶ De hol is működtek Erdélyben civil patikák a 18–19. század fordulóján? Nyulas Ferenc,²⁷ a tartomány főorvosa (protomedicusa) 1807. június 27. és december 1. között végigellenőrizte Erdély összes gyógyszertárát, szám szerint 43-at: Brassóban hatot, Szebenben ötöt, Medgyesen hármat, Besztercén, Segesváron, Gyulafehérváron, Nagyenyeden és Kolozsváron kettőt-kettőt, Szilágysomlyón, Désen, Erzsébetvárosban, Kézdivásárhelyen, Székelyudvarhelyen, Kőhalmon, Fogarason, Déván, Vajdahunyadon, Abrudbányán, Zalatnán, Tordán és Szászrégenben pedig egyet-egyet. További hat helyen orvosok által fenntartott gyógyszertárak működtek. A felkeresett 43 patikában 51 gyógyszerészmestert és 54 gyakorlati (empirikus) gyógyszerészt talált.²⁸ Csíkszék azon kevés erdélyi törvényhatóságok közé tartozott, ahol ekkor még egyetlen polgári patika sem működött.

A kutatás jelen fázisában úgy látszik, Csíkszék területén az első patika a 19. század elején létesült, így azt megelőzően a gyógyszerekkel való

ellátás az orvosok hatáskörébe tartozott, akik „mozgó patikákat” üzemeltetve, gyógyszeres ládáikból látták el betegeiket.

Mivel a II. József-féle, 1784. évi közigazgatási átszervezés nyomán Csíkszék területe az újonnan létrehozott Udvarhely vármegye része lett, a Tollasi György²⁹ gyógyszerészmester által Székelyudvarhelyen, 1786-ban alapított Oroszlán patika némiképp a csíkszéki gyógyszertárak előtörténetéhez is hozzátartozik. Legalábbis névlegesen, hiszen a székelyudvarhelyi gyógyszertár nem tudta, nem is tudhatta éreztetni hatását a nagy kiterjedésű vármegye egészében. 1790-ben aztán helyreállt a régi rend, és ezzel együtt a széki közigazgatás is, Csíkszék pedig újból patika nélküli törvényhatósággá lett. A szék közgyűlése pedig 1790 augusztusában, ez ügyben is utasításokat adott az országgyűlésre induló követeknek: „*a patikai orvosságokra ezen helységebenn is gyakor szükség lévén, hogy itten Csíkban is egy patika állíttassék fel, szükségesnek látszik.*”³⁰ Ez tekinthető a legkorábbi helyi kezdeményezésnek egy törvényhatósági patika felállítására, bár a megvalósulásig még sokat kellett várni. Addig is a gyógyszerekkel való ellátás a szék területén működő polgári és katonai orvosok feladata maradt.

Csíkszék szolgálatában polgári vonalon ekkoriban mindössze egy törvényhatósági orvos (fizikus) és egy sebészmester (kirurgus, borbély) állt.³¹ Jobb volt a helyzet a határórség tekintetében, azonban a katonai orvosoknak tiltotta a szabályzat, hogy a polgári lakosság körében végezzenek gyógyító tevékenységet, illetve azt kritikus helyzetekben felsőbb utasításra teheték. A szék területén állomásozó gyalog- és huszárszázadok 19. század eleji tiszti lajstromait vizsgálva azt látjuk,

²⁵ Idézi ORIENT 1926, 217–218.

²⁶ BALÁZS 2004, 8.

²⁷ Nyulas Ferenc (1758–1808) orvos, kémikus, a magyar vegytani szaknyelv megalapozója, a mangán egyik felfedezője. Orvosi tanulmányait Bécsben végezte, majd Szamosújváron és Kolozsváron működött városi orvosként. 1806-tól haláláig Erdély főorvosa volt. Ő vezette be Erdélyben a himlő elleni oltást. Fontosabb munkái: *Az Erdély országi orvos vizeknek bontásáról közönségesen* (1800), *Kolozvári tehén himlő* (1802). – SZINNYEI é.n. – <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/n/n18188.htm> (2015. november 20.)

²⁸ TAMÁS 1989, 14–15.

²⁹ Tollasi György (1755–1802) egyike volt az 1779-ben, a budai egyetemen elsőként oklevelet szerzett patikusoknak. 1782–1785 között a marosvásárhelyi Magyar Korona gyógyszertár gondnoka volt. 1786-tól haláláig Székelyudvarhelyen működött, az általa alapított Oroszlán patika tulajdonosaként. Halálát követően a gyógyszertár üzemeltetését Maurer Sámuel, a marosvásárhelyi Mauksch-féle, Arany Szarvas patika addigi gondnoka vette át. – PÉTER 2002, 63–65, 393.; ORIENT 1926, 215.

³⁰ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, XLVI/56.

³¹ Nem számolva a többnyire alig képzett bábákkal, akiknek a hatásköre a szülések levezetésére korlátozódott.

hogy majd mindenik századnak volt legalább sebésze vagy alsebésze, 1804-ben és 1806-ban például az I. gyalogezred, valamint a székely huszárezred csíkszéki századainak kötelékében összesen 10 sebész és alsebész működött, 1810-ben pedig számuk 12 volt. 1812-ben az orvosok mellett először tűnik fel egy katonai gyógyszerész is.³² Ők együttesen adták tehát Csíkszék beteggyógyításra hivatott egészségügyi személyzetét, amely jobb időkben is csupán 1-2 patikussal egészült ki.

1805 nyarán Csíkszék tisztsége is megkapta azt a leiratot, amellyel a Gubernium „*az orvosságok taxálásában észre véendő patikáriusok excessussainak meg-zabolázására*” megküldte az ún. Bécsi könyvet (Dispensatorium), benne az orvosságok hivatalos és egységes árjegyzékével.³³ Csíkszékben tehát az a furcsa helyzet állt elő, hogy – patikus hiányában – az árszabás pontos betartása és a visszaélések megelőzése ugyanazok kötelességévé vált, akik az ellátásért is feleltek.

Az első gyergyószentmiklósi patikusok (1808–1814, 1821–1835, 1836, ?–?)

Hank János András (?–?)

Gyergyószentmiklós, és egyben egész Csíkszék vonatkozásában az első gyógyszerészre vonatkozó híradás 1806 tavaszáról származik, de éppen egy megfeneklett patikanyitási kísérletről szól. A gyergyószéki tisztség egyik keltezetlen jelentésfogalmazványából tudjuk, hogy „[...] *Gyergyó Szent Miklóson a patikának felállítása éppen szükséges, hanem Svartz Sámuelnek, mint a ki annak felállítását kérte, hol léte most nem tudatik, következésképpen patikáriusi tudományáról való levelét ez okon nem lehet felküldeni.*”³⁴ A jelentést Csíkszék tisztsége 1806. április 18-án terjesztette a Főkor-

mányszék elé, tehát röviddel azelőtt keletkezhetett. A Gubernium május 29-ei leiratából világossá válik Schwartz Sámuel³⁵ eltűnésének oka. „*A Gyergyó Szent Miklóson fel állítandó patikának szükséges volta iránt április 18-án felküldött tudósításokra kegyelmelemeknek vissza íratik: hogy a Királyi Fő Igazgató Tanács annak ottan léendő fel állítását az említett jelentésekben elő hozott okoknál fogva igenis meg engedí, csak hogy a patikát fel állítani kívánt patikáriusnak maga mesterségéből lett meg examináltatásáról való bizonyság leveleit elébb ide azoknak valóságos mássában küldgyék fel. Mint hogy pedig Svartz Sámuel a ki is magát a patika fel állítása végett jelentette vala, meg változtatván a maga előbbeni célját és szándékát, magának Zilahon kész patikát vett, kegyelmelemek kötelessége lészen magoknak más, alkalmas patikáriusról gondoskodni.*”³⁶

Másfél évnek kellett eltelni, mire újból „alkalmas patikáriusok” tűntek fel. Sándor Mihály főkirálybíró a Főkormányzékhez küldött 1807. december 16-i jelentésében arról számolt be, hogy a gyergyószéki tisztség két jelöltet is talált a meghirdetett széki patikusi állásra, felterjesztette tehát igazoló okirataikat, remélve, hogy hamarosan megérkezik az értesítés valamelyikük kinevezéséről, „*hogy székeinknek a patika nem léte miatt való mostani nagy fogyatkozását, annak fel állítására adandó szabadság által kegyelmesen ki pótolni méltóztatassék.*”³⁷ A válasz 1808. június 21-én érkezett meg Kolozsvárról, miszerint Hank András³⁸ azzal a feltétellel nyert kinevezést a gyergyószentmiklósi patikusi állásra, „*hogy a patikai füveket, mellyeket az oda való havasok bővségesen teremnek, ne csak a maga, hanem a mások patikája szükségére is gyűjteni köteles legyen.*”³⁹ A megfogalmazott feltételben Nyulas Ferenc tartományi főorvos egy évvel korábban megfogalmazott egyik alapelve köszön vissza, miszerint: „*A gyógyszerészeknek ismerniük*

³² RNLHMH, F 30 Az I. székely gyalogezred levéltára, 39.

³³ RNLHMH, F F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, LXXXIII/72.

³⁴ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, LXXXIX/21.

³⁵ A 18–19. század fordulóján két Schwartz Sámuel nevű patikus is működött Erdélyben. Egyikük Besztercén született, tanulmányai befejeztekor, 1803-ban 24 éves írták, ágostai evangélikus felekezeti volt, gyakorló idejét Szebenben töltötte Kreitner Sámuel patikájában. Szigorlatot 1803. május 17-én tett, diplomát 23-án kapott. A másik Schwartz oklevelét 1787-ben

szerezte a hallei egyetemen és egy ideig Kolozsváron működött. Gyergyószentmiklóson vélhetően az első próbált patikát alapítani 1806-ban. – SEL, 1/f Végzett gyógyszerész és sebész-hallgatók jegyzéke. II. 55; PÉTER 2013, II, 449.

³⁶ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, XC/4.

³⁷ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, LXVI/65.

³⁸ Amint egy 1813-ban kelt guberniumi leiratból kiderül, a gyergyószentmiklósi patikus teljes neve Hank János András volt. – RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Főkirálybírói iratok, 2–1814.

³⁹ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CI/5.

*kell a környékükön termő gyógynövényeket, melyek gyűjtésével helyettesíteni lehet a drága és sokszor nem megfelelő minőségű külföldi árut.*⁴⁰

A guberniumi leirathoz mellékelve van az Erdélyi Udvari Kancellária gr. Teleki Sámuel által kiadott, 1808. évi 4146. számú határozatának másolata is. A kancellária ördöge azonban nem aludt. 1808 júliusában ugyanis gr. Mikes Zsigmond háromszéki főkirálybíró azért volt kénytelen átírni Csíkszék tisztségéhez, mert a guberniumi illetményhivatal (taxatorátus) tévedésből a háromszéki tisztségtől kérte behajtani Hank (Hanck) János gyergyószentmiklósi patikájának engedélyezési díját, 100 rajnai forint 48 krajcár összegben.⁴¹ Az ügy nem nyert megoldást, így 1809 áprilisában Demjén István alkirálybíró is hasonló tartalmú értesítést volt kénytelen küldeni Csíkszék tisztségéhez.⁴² A bürokrácia malmai lassan őröltek, hiszen a gyergyói patika illetékügye még öt év múltán is terítéken volt. De erről alább még lesz szó.

Nem tudjuk, hogy hol, milyen épületben (csak annyi bizonyos, hogy bérelt házban), és bizonyára kinevezését követően rövidesen, Hank János megkezdte gyergyószentmiklósi működését. Az első évekre vonatkozóan nagyon kevés irat maradt fenn, ezek azonban kétséget kizáróan igazolják a patikus jelenlétét. 1809–1812 között pár alkalommal Nagy Dániel székorvosnak a veszélyes anyagok forgalmazása ügyében tett jelentéseiben fordul elő, általában név nélkül, csupán foglalkozása megnevezésével.

A patikákban (és nem csak ott, hanem erre engedéllyel nem rendelkező kereskedőknél is) kapható veszélyes anyagokkal elkövetni szokott mérgezések megelőzése céljából 1809 júniusában a Főkormányzék utasítást küldött minden erdélyi törvényhatóságba, melynek ismertetése és betartatása a helyi tisztiorvos kötelessége lett szokásos félévi patikaellenőrzése alkalmával.⁴³ Vélhetően e leirat folyománya, hogy Nagy Dániel 1810 feb-

ruárjában jelentést terjesztett a főkirálybíróhoz a szék területén zajló gyógyszerforgalmazás ügyében. Ebben rávilágít a „mérges ércekkel és tiltott orvosságokkal” való kereskedés veszélyeire és szorgalmazza azok kizárólag gyógyszertárakban történő forgalmazását. „Ámbátor a felséges rendelések által tiltottnak azoknak a patikákon kívül való tartások, annál is inkább orvosi szabadság nélkül való szabad adások, [...] Gyergyo Szent Mikloson patika lévén, senkinek a féle mérges érceket és tiltott orvosságokat tartani szabad ne légyen, és a kinél tanáltatnék, legottan vétettetnék el és a patikába illendő áron adatatnék be.”⁴⁴ Az ügyben Sándor Mihály főkirálybíró további vizsgálatot rendelt el, melynek nyomán Betegh Ignác és Várad Antal ülnökök még ugyanazon hónapban jelentést tettek a Kritsa Péter, Fitzus Márton, Kritsa Izsák, Zakariás Miklós, Kritsa István gyergyószentmiklósi kereskedőknél található veszélyes anyagokról.⁴⁵ A gyógyhatású, illetve mérgező anyagok mellett tekintélyes mennyiségű puskaport is találtak a biztosok. A lakosságra veszélyt jelentő szereket a kereskedők boltjaiban biztonságba helyezték, és a helyi patikus (nyilvánvalóan Hank János) pecsétjével elzárták.⁴⁶ Úgy látszik, a probléma mégsem nyert megoldást, mivel a székorvos 1812 októberében újabb, hasonló tartalmú jelentést küldött a főkirálybíróhoz. Ebben külön tünteti fel az egészségre nem káros, így üzletekben is árusítható anyagokat (pl. timsó, aranyárga, görögfehér, aranyglét, tisztátalan salétrom, terpentinolaj, szalmiák, bűdöskő, gálickő, kékkő, mínium, bakvér, indigó, safrány, fahéj, szerecsendió stb.) és a veszélyes, vagy kimondottan mérgező szereket (pl. violagyökér, édesgyökér, grispán, eleven kéneső, sasfa vagy szárcsa, szentfa). Ez utóbbiakat Vertány István, Kritsa Izsák, Kritsa István, Kritsa Péter, Zakariás István és Fitzus Márton örmény kereskedők boltjaiban lefoglalta, és egy megbízható helyi kereskedőnek⁴⁷ javasolja átadni forgalmazás végett. Ugyanezen jelentésben, a Kritsa Izsák boltjában végzett ellenőrzés kapcsán

⁴⁰ Nyulas Ferenc 1807-ben megfogalmazott és a Guberniumhoz jóváhagyásra beterjesztett javaslatcsomagját idézi: PÉTER 2002, 121.

⁴¹ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CI/5.

⁴² RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CIV/51.

⁴³ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CLII/6. A Főkormányzéknek nem ez volt az első ilyen tárgyú leirata, az ügy már évtizedek óta foglalkoztatta a hatóságokat.

Lásd a Főkormányzék 1767. és 1771. évi rendeleteit: F 26 Gyergyószék levéltára – Rendeletek és jelentések, 253, 774.

⁴⁴ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CIX/42.

⁴⁵ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CIX/42.

⁴⁶ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CIX/42.

⁴⁷ Furcsamód éppen a szabálysértő kereskedők egyikét, Zakariás Istvánt javasolja engedéllyel ellátni a veszélyes anyagok forgalmazása tekintetében.

újból említés történik a gyergyószentmiklósi patikusról: „*N.b. Szárcsa és szentfa – ott maradt, mivel a paticarius számára hozta vala, camphorral együtt.*”⁴⁸ E szűkszavú bejegyzés azért is fontos, mert jelzi a gyógyszerek egyik beszerzési forrását. Gyergyószentmiklóson kézenfekvő volt az örmény kereskedőkkel történő ilyen irányú együttműködés, hiszen gyakran megfordultak a szász városokban (Nagyszeben, Brassó, Beszterce), ahonnan könnyebben be tudták szerezni a gyógyszereket, vagy azok alapanyagait.

Ezekben az években Hank János patikus Csíkszék guberniumi levelezésében is fel-feltűnik. 1810–1812 között három alkalommal is főkormányzékai leirat szólította fel a törvényhatóságokat, hogy Peter Sigerius szebeni gyógyszerész füveskönyvéből egy példányt megvásárolni „*minden Erdélyben lévő patikáriusoknak tétessék szoross kötelességévé*”. Ennek kapcsán említi a főkirálybíró a gyergyói patikust, név nélkül, miszerint nyilatkozatát a könyv ügyében hamarosan felküldi a Guberniumhoz.⁴⁹ 1811-ben a Főkormányzék megküldte az újonnan kiadott patikai árszabályozást. Ennek kapcsán, a közgyűlésen ismertetett guberniumi leiratok jegyzékében említik a szék gyógyszerészét: „*A patikabéli orvosságok árának limitatiója aránt készített, és a Felső Udvarról kiadott új Bétsi Dispensatorium oly parancsolattal küldetik ide, hogy az a Gyergyó Szent Miklós patikáriusnak kezébe szolgáltatassék, és a physicusok által arra szorgalmatosan vigyáztattassék, hogy az orvosságok a patikából az abban meg írt büntetés alatt, éppen azon az árron adattassanak.*”⁵⁰

Öt évnek kellett eltelni, mire a patika engedélyezési illetékének ügye nyugvópontra jutott: 1813. március 23-án Baló József gyergyói alkirálybíró végre arról küldhetett jelentést felettesének, hogy „*Gyergyó Szent Miklós patikárius Hank János azon szabadságnak megnyeréséért, hogy Szent Miklóson patikát építhessen, a taxát 100 rhénes forintokban és 48 krajcárokkal befizetvén, aztot Mikó István úrtól elküldöttem a regius perceptor úrnak, léendő administratio végett.*”⁵¹ Rendkívül fontos

adalék az itteni gyógyszerész történetéhez, hogy Hank János András – nem lévén patikuselője a városban, akitől átvehette volna a szükséges ingatlant, berendezést, gyógyszerkészletet – nem csupán patikát létesített Gyergyószentmiklóson, hanem gyógyszerész céljára házat is kívánt építeni és ez ügyben meg is tette a szükséges előkészületeket. Építkezési szándékát a főkirálybíróhoz intézett, 1813. január 18-án kelt beadványa is igazolja: „*Alázatos instantiámat, amint a Méltóságos Fő Királybíró Úr kegyesen nékem parancsolni méltóztatott, az itten lévő Tekéntetes Tisztségnek bé nyújtottam, alázatosan újra instálom Nagyságodat, méltóztatassék nagy nemes lelkűségétől nékem adott ígérete után, ezen instantiámat hathatós pártfogása mellett az felséges Guberniumnál recommendálni. Én ugyan az ügy nevezett pusztá tömlece is instantiámba bé hoztam, minthogy nékem annak megnyerése nagy hasznomra szolgálna, de mindazonáltal a Méltóságos Fő Királybíró Úrnak bölcs ítélete alá vetem ezen könyörgésemet, hogy ha az épületet is megnyerhetném. Ha pedig Nagyságod azt helyesnek nem ítélné, instálom bár az udvarocskának elnyerését kegyesen kieszközölni.*”⁵² Az elgondolás, hogy a patikának központi, forgalmas helyet kell találni, dicséretesnek mondható, hiszen túl a kereskedelmi érdeken, fontos szempont volt, hogy a gyógyszerész minden helybeli számára egyformán elérhető legyen. A főkirálybíró 1814 júliusában arra utasította Baló alkirálybíró, hogy méresse fel a gyergyószentmiklósi pretoriális telket, terjesszen elő tervrajzot és költségelőirányzatot az udvaron felépítendő gyógyszerész ügyében, és tegyen jelentést arról, hogy „*[...] miként készíttethetnék el ezen épület Dér Félix által, hogy az ülések tartására, leveles tárra és a rabok bé rekesztésére meg kívántató alkalmatlóságok meg ne fogyatkoznának.*”⁵³ Hogy megvalósult-e végül a gyergyói patikaépület gondolata, arra vonatkozóan nincsenek adatok, de ismerve Hank János életének további alakulását, erősen valószínű, hogy egyike maradt a patikus megvalósulatlan álmainak.

Némileg egybecseng kinevezési okiratának

⁴⁸ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CXXI/69.

⁴⁹ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CX/65, CXVIII/11, CXXI/45, CXXII/6.

⁵⁰ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CXX/98.

⁵¹ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Főkirálybírói iratok, 107–1813.

⁵² RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Főkirálybírói iratok, 19–1813.

⁵³ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Főkirálybírói iratok, 375–1814.

szellemével – miszerint a többi erdélyi patika gyógynövényekkel való ellátását kapja feladatául – Hank János 1813. augusztus 7-én kelt és a Főkormányzékhez címzett felirata, melyben arra ajánlkozik, hogy megfelelő támogatás mellett, hozzáfogna a rebarbara termesztéséhez.⁵⁴ A helyeslő guberniumi válasz nyomán Sándor Mihály főkirálybíró 1814. január 14-én a következő utasítást adta Baló József gyergyói alkirálybírónak: „[...] *A tekintetes királybíró úr a Szent Miklós-i közönséget tanálya meg, és ezen szükséges orvosság neme tenyésztésére szakasztasson alkalmas helyet [...] eleiben adván az irt communitasnak, hogy ez által egyfelől a publicumot segélleni, másfelől pedig a helységet jó hírbe fogja hozni.*”⁵⁵ 1814 nyarán azonban nemhogy az ültetvény helye nem volt még kijelölve, de a főkirálybíró arra kényszerült, hogy szabadkozva küldje a Főkormányzékhez a gyergyószentmiklósiak ez ügyben kelt, elutasító nyilatkozatát, hogy „[...] *alkalmas és a patikárius kívánsága szerint, közel való hely nem tanáthatatásáról miképpen nyilatkozattatta ki magát.*”⁵⁶ Ilyenformán a rebarbara-termesztés a helyi közösség idegenkedésén megbukott.

A Hank Jánosra vonatkozó kevés iratból két ígéretes, előremutató elképzelés látszik – a patikaépítés és a rebarbaratermesztés gondolata –, amelyek azonban nem tudtak megvalósulni. Nem ismerjük pontosan a körülményeket és az okokat, nem tudjuk, mennyi szerepe volt a tervek szertefoszlásában az anyagi feltételeknek, és mi múltott emberi tényezőknél, a patikus kitartásán, a konkurens kereskedők ellenérzésein, vagy a helyi közösség elzárkózásán. Tény azonban, hogy 1814 végén Hank János elköltözött Gyergyóból. Távozásának néhány részlete Baló alkirálybíró jelentéséből ismert: „*A Gyergyó Szent Miklós-i patikáriusnak, Hank Jánosnak miképpen lett innen való eltávozása tárgyában én töllem a Méltóságos Főkirálybíró úr körülállásos tudósítást*

*kívánván, alázatos tisztelettel jelentem, hogy az említett patikárius a Felső Királyi Fő Igazgató Tanácstól Oláhországba való bemenetele iránt szabadság levelet nyervén, Gyergyószentmiklóson (:amint nékem elmenetele után referáltatott:) minden házi portékáit és a patikához való eszközeit, azon orvosságokkal edgyütt, mellyeket magával el nem vihetett, eladván, bizonyos esztendőkre kibérlett szállásával edgyütt, egész házi népével edgyütt elment Oláhországban, Bukerestben, amint maga itten másoknak kijelentette, a Bukeresti patikában provisorinak, az honnan átallyában azt lehet kihozni, hogy nincsen szándéka Gyergyó Szent Miklósra patikáriusnak vissza térni...”*⁵⁷

Hank János távozásának körülményeit tynvári Handl József⁵⁸ huszárőrnagy Sándor Mihály főkirálybíróhoz küldött, 1821. március 21-ei levelében – melyben egy új patikust, Lákai Józsefet ajánlja a főtiszt figyelmébe – a következőképpen látja: „*Mivel az instáns [ti. Lákai] katolikus, azt tartom, hogy talán inkább megnyerhetné kedvét az örményeknek és a lakosoknak, mint azelőtt egy-néhány esztendővel Gyergyó Szent Miklóson volt szász apotecarius, kiis Jassyba elment.*”⁵⁹ Jó pár évvel később keletkezett beszámolórol van szó, így a távozás célpontja tekintetében fenntartásokkal kell kezelni a levelet. Fontosak viszont a Hank származását⁶⁰ és távozásának okait illető megjegyzések. Úgy látszik, a helyi közösség nem nagyon fogadta be az idegen nyelvű, vallású, kultúrájú embert, aki ráadásul új dolgokat is tervezett városukban, ráadásul konkurenciát jelentett az örményeknek a gyógyhatású anyagok forgalmazása terén is. Ez utóbbi tényező még számos alkalommal visszaköszött, Hank utóda idején is. Hank János családi viszonyaira a gyergyószentmiklósi római katolikus plébánia anyakönyvei tartalmaznak adatokat. Ezekből állapítható meg, hogy felesége Szilassi Regina volt, és gyergyói tartózkodásuk idején házasságukból három gyermek

⁵⁴ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Főkirálybírói iratok, 2–1814.

⁵⁵ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Főkirálybírói iratok, 2–1814.

⁵⁶ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Főkirálybírói iratok, 229–1814.

⁵⁷ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Főkirálybírói iratok, 745–1814.

⁵⁸ Joseph Handl von Tynvár (1765–1827) huszárőrnagy (főstrázsamester), 1821-től a székely huszárezred 1. őrnagy osztályának parancsnoka.

⁵⁹ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CLVII/39.

⁶⁰ A SEL anyagában gyógyszerész hallgatóként neve nem szerepel. Evangélikus vallású szász lévén, elképzelhető, hogy azonos azzal a nagyszabasi, lutheránus vallású Joannes Hang-gal, aki 1805-ben, 23 évesen szerzett oklevelet a pesti egyetem sebészeti karán. – SZABÓ 2005, 89.

született: 1811-ben Gyula Sámuel, 1812-ben Emília és 1814-ben János Vilmos.⁶¹

Hank János több mint hatévi gyergyószentmiklósi működését követően, Csíkszék lakossága ismét gyógyszerész nélkül maradt. Ezért írhatta Csíki József székorvos egyik 1816. évi jelentésében, hogy „[...] ezen nemes székben soholt patika nem található”. Ugyanakkor, azért, hogy se az orvos munkája ellátásában, se a lakosság a betegségek gyógyításában hiányt ne szenvedjen, arra kérte a székvezetést, hogy támogassa a szükséges orvosi műszerek és gyógyszerek beszerzésében.⁶² A következő évekből sincsenek adatok arra vonatkozóan, hogy Hank Jánosnak követője akadt volna, így a lakosság gyógyszerrel való ellátása pár évig ismételtelen a polgári és katonai orvosok hátskörébe került.

A hiátus időszakából két patikaügyet érintő rendelkezés is említésre kívánkozik. Az egyik a tartományi főorvos, Pataki Sámuel⁶³ felhívása nyomán 1817-ben kiadott főkirálybírói utasítás, amely kötelességévé teszi a székorvosnak a gyógyszerárak szigorú betartását: „[...] itten a patikabéli szerek úm. füvek, gyökerek s virágok meg szerzhetésével ki pótoltatván azon költség, a mi a külső tartományokból bé hozni kellett orvosságokért fizettetik, mellyre hogy a tariffa szerént adódjanak az orvosságok, a physicusoknak arra való ügyelete parancsoltatik.”⁶⁴ A másik 1820 januárjából származik, és tulajdonképpen a mérgező anyagokkal való bűnös visszaélések megelőzése céljából 1809-ben kiadott, fennebb már említett utasítás frissített változata. Ez külön felhívta a figyelmet az egérkő (arsenicum) és a légyapor (cobaltum) körültekintő használatára, mivel a leggyakrabban ezek miatt történtek tragédiák, megtiltva, hogy a törvényhatósági orvosok rendelvénye nélkül forgalomba kerüljenek a veszélyesnek minősülő anyagok.⁶⁵

Lákai Ágost József (1775/1784–1835)

A szék második patikája is Gyergyószentmiklóson létesült, 1821-ben. Erre vonatkozóan tynvári Handl József huszárörnagy fennebb már említett, 1821. március 21-ei levele tartalmaz értékes részleteket. „Egy földim, Lákaj Joseff nevezetű pharmacopalis subjectum kért, hogy az ide rekesztett instanciáját az attestátumaival együtt⁶⁶ a Méltóságod kezeibe nyújtanám. Én ezen szolgálatot annyival szivesebben magamra vállaltam, mivel az instánssal egy néhány rendbe beszélvén, ötöt mint egy böcsületes, emberséges embert meg esmértem. Méltóságos protomedicus Pataki úrral volt szerencsém együtt lenni, és ezt a Lákajt emlékezetébe hozni, úgy tapasztaltam, hogy jó pártfogója. A principálissa, Szlávi úr, aki most Mauks úr apotékájának provisor, nagyon dicséri. Ennek a szegény Lákainak az az alázatos kérése Méltóságodhoz, hogy Gyergyó Szent Miklóson egy apotékát erigálhasson, fel állíthasson, ha a Méltóságos úrtól arra szabadságot el nyerhetne. Mivel az instáns katolikus, azt tartom, hogy talán inkább megnyerhetné kedvét az örményeknek és a lakosoknak, mint azelőtt egynéhány esztendőekkel Gyergyó Szent Miklóson volt szász apotecarius, kiis Jassyba elment. Ha helyesnek találja a Méltóságos úr, instálom, méltóztatnék egy örvendetes választ adni Méltóságod az emberséges instánsnak.”⁶⁷

Meg is kapta Lákai József a várt „örvendetes választ”, azonban alighogy berendezkedett, szembe találta magát az örmény boltosokkal, akik újabb vetélytársat kaptak a személyében. Lákai 1822. november 5-én a következő levelet küldte Sándor Mihály főkirálybíróhoz: „Már ötödik fertály esztendő teldegelik, a mitől fogva Gyergyó Szent Miklóson felállíttatni kegyelmesen meg engedtetett patikám ki nyittatott. Ki nyittatásának idejét még akkorban tartozó kötelességemnél fogva fel jelenttem, de óhajtsom szerént, mind eddig elé annak a Felsőbbség előtt lett helyben hagyattatása aránt semminémű kegyel-

⁶¹ RNLHMH, F 47 Egyházi anyakönyvek gyűjteménye, 270. reg. 61r, 65v, 71r.

⁶² RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Főkirálybírói iratok, 56, 3–1816.

⁶³ Pataki Sámuel (1765–1824) kolozsvári születésű orvos, királyi tanácsos, 1812-től Erdély tartományi (országos) főorvosa. Felesége Mauksch Zsófia volt, Mauksch Töbiás kolozsvári gyógyszerész leánya. – PATAKI é.n.

– http://mek.oszk.hu/05400/05413/pdf/pataki_foorvosok.pdf (2015. január 2.)

⁶⁴ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CXXXV/90.

⁶⁵ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CLII/6.

⁶⁶ A hivatkozott mellékletek hiányoznak.

⁶⁷ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CLVII/39.

mes rendelésnek el lett érkezésével nem örvendeztettem. Mely szerént, jóllehet a patika már ki legyen nyitattva, és a tudva lévő felséges rendelések szerént ahol privilegiált patika existál, ottan a patikai orvosi szereket a kalmár örményeknek, s másoknak is boltjaikban árulni szabad nem volna, mind az által azon felséges rendeléseknek megvetésével az említett patikai orvosi szereket a kalmár örmények által most is minden tartalék nélkült úgy árulnatnak, mint szintén ez előtti időkben, amely mián én a patikám mellett rész szerént hejába ülök, mert a kalmár boltosok az én tiszta és jó orvosi szereimnek alacsonnítására az ők avult és semminémü visitéroztatáson keresztül nem ment szereiket olcsó árronn is eladni szokván, nékem e szerént mindenképpen a patika mellett csak kárt kelletik szenvednem.⁶⁸ Kéri azért patikájának a székorvos általi megvizsgálását és az örmény boltosok által szabálysértő módon forgalmazott anyagok elkobzását. A főtitst utasította is a gyergyói alkirálybíró, hogy az örmény boltosoktól foglalja le a szóban forgó, csak patikában árulható anyagokat. Az eljárás ellen azonban kifogással éltek az örmény kereskedők, azt sérelmezve, hogy „[...] a panaszló patikárius egy consignatiót adott által a tilalmat végben vivő assessor úrnak, [...] a melyből a Méltóságos úr kegyelmesen által látni méltóztatik, hogy olyan szerekek is eltiltatásokat kívánja a nevezett patikárius, melyeknek árulnatások a boltos kereskedőktől más, nagyobb városokban is, az hol több patikák is existálnak, nem tilalmaztatik. A melynek nagyobb megvilágosittatására alázatosan ide zárjuk⁶⁹ nyomtatásban a Felséges Királyi Fő Igazgató Tanács által ki adott consignatiót, amelyet utasittásul akkor méltóztatott ki adni, amidön még 1809-dik esztendőben egy Hank nevezetű patikárius itten Gyergyó Szent Mikloson patikát törekdevén fel állittani, és csak hamar innén ismét el enyészett, ennek is legelső lépése az vala, hogy a boltosok a patikai szereket árulnatától eltiltatnának. De minthogy a Felséges Királyi Fő Igazgató Tanács kegyelmes által látása meg vala abban győzöttetve, hogy egy ilyen távol lévő és a patikáról nem is tudó helyen a köznépnek hasznára volt, hogy a boltosok némely olyan szereket árulnatnak, melyek a szűkölködő és nyavalyás nép maga szükségén se-

gélhetett, és ez által a boltosok a közönséges szükségén kívántanak segélleni, és azért minthogy a patika nem léteben az boltosok jóra való törekedések tekintetet érdemelhetett, olyan rendelést is méltóztatott vala tenni, hogy az olyan patikai szereket, melyeknek árulnatások a patikához tartozik, és eddig attól a boltosok nem tilalmaztatattak, s nem is tilalmaztathattak a patika fogyasztásában, sőt inkább a közönséges szűkölködő népnek hasznára voltak, mérettesenek meg minden boltokban tanáltató illetén patikai szereket és a patikárius a maga árrán köteles legyen által venni és ki is fizetni. Ezt valójában az egyenes igazság is megkívánja, hogy a boltosok, akiknél illetén szereket tanáltatnak, méltatlan kárvallást ne szenvedjenek.”⁷⁰ A beadvány aláírói – ugyanazok, akik Hank János ellen is fel léptek 1810–1812-ben: Fitzus Márton, Kritsa Péter és Izsák, Zakariás Miklós és István – kérik, hogy a lefoglalásra kerülő anyagokat a patikus fizesse meg, vagy ha ő nem venné át azokat, szabad legyen meglévő készleteiket maguknak értékesíteni. Végezetül még megjegyzik: „Lehetne ugyan mű nekünk is a panaszló patikárius ellen vádaskodni utunk, mivel ő kegyelme kávét, nádmézet, papirossat és egyebet is, amik nem patikai szereket, árul, a melyek valósággal a boltos kereskedéshez tartoznak.” A feszültség – lévén, hogy a patika megnyitása sokak érdekeit keresztezte és megélhetését érintette – nem csillapodott, így 1823 januárjában Lákai újabb panaszbeadványt juttatott el a főkirálybíróhoz. Ebben azt sérelmezte, hogy minden pénzét patikája felszerelésére és ellátására költötte, de nem remélheti költségei megtérülését, hiszen „[...] az itten lévő boltos kalmárok (:ámbar az aránt a Tekintetes Tisztségtől meg intettek:) még is nem szűnnek a tilalom ellen is a felséges rendelések szerént csak egyedül a patikát illető orvosi szereket most is minden tartózkodás nélkült árulni, amely mián az én orvosi szereim hijába állanak, és én szenvedek, de sőt még azt is érdekelt sérelmeim közti tehetem, hogy a tilalom publicálásakor, s azután is, némellyek ellenem igen illetlenül debachálódtak,⁷¹ némelyek pedig fenyegetőző szókkal is illettek.”⁷² A főtitst határozott hangú utasítást küldött Baló József gyergyói alkirálybírónak: „az afféle orvosi szerekek a patikán kívül léendő árulnatásokat keményen

⁶⁸ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CLXIII/65.

⁶⁹ A hivatkozott mellékletek hiányoznak.

⁷⁰ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CLXIII/65.

⁷¹ Debachál = lat. szitkozódik

⁷² RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CLXXII/3.

*tiltsa meg, és a tilalom ellen cselekedőket büntetés alá is vesse.*⁷³ A gyergyói altiszt azonban, úgy látszik, a helyszínen már nem tudott a kellő eréllyel fellépni. Az egyre reménytelenebb helyzetbe kerülő Lákai azzal is megpróbálkozott, hogy méltányossági megfontolásokból engedményt nyerjen az orvosi szerek forgalmazásáért járó kamarai díjfizetés kötelezettsége alól, sikertelenül.⁷⁴

A vonatkozó polgári és katonai rendszabályok is tiltották, hogy orvosok – olyan településen, ahol patika is működött – gyógyszereket forgalmazzanak. Vélhetően Lákai ilyen vonatkozásban is panasszal élhetett a hatóságoknál, mivel 1823 júniusában guberniumi leirat tiltotta meg, hogy Joseph Keller, az I. székely gyalogezred Gyergyószentmiklóson működő főorvosa házi patikát tartson fenn.⁷⁵

A korszak másik jellegzetes patikaügye az egységes árszabás betartása és betartatása. 1822 őszén a Gubernium azzal az utasítással küldte meg az új patikai limitációt a széki tisztségnek, hogy *„e szerint a patikáriust annak megtartására szorítanók, és arra illő figyelemmel is lennének, és ha ellene hibázna, őtöt meg is büntettetnők.”*⁷⁶ Ezzel függ össze, hogy 1823 tavaszán Lákai patikusnak nézeteltérése származott pókakeresztúri Székely Lajos dánfalvi birtokos nejével, Apor Krisztinával, ugyanis az asszonyság elvitette a Dolánszky katonai alorvos által rendelt gyógyszereket, de miután azokat bizonyos Lutz doktor az asszony életére veszélyesnek mondta lenni, nem térítette meg az árukat. Csíki József székorvos kivizsgálta az ügyet, de az árszabás tekintetében mindent rendben talált, ezért hatósági támogatást kért *„az patikárius egyenes és igazságos praetensiója excontentálttatásában”*, mint írja, a szóban forgó gyógyszerek ára *„nem az patikárius hibájának, sem az orvosnak, hanem a betegség körülállása kívántató mivoltának tulajdonítani, annak haszna, nem haszna, fizetés a vége.”*⁷⁷ Apor Krisztina végül mégsem fizetett, de a gyógyszereket hiánytalanul visszaküldte a patikába.⁷⁸

Szerencsésen fennmaradt a gyergyószentmik-

lósi patika Csíki József székorvos által 1828. április 20-án kelt, igen részletes vizitációs jegyzőkönyve, amely sok új adatot tartalmaz Lákai patikájára vonatkozóan. Eszerint a gyógyszerár épülete a piactéren, jó száraz és verőfényes helyen található, és így megfelel a vonatkozó szabályoknak. A gyógyszerész tanulmányait Pesten végezte, tanulót vagy felvigyázó személyt nem tart, lévén kevés a jövedelme. A *Dispensatoriumnak* nevezett gyógyszerkönyv és az orvosságok számadásnaplója is megtalálható, ez utóbbi szerint a gyógyszerek Nagyszebenből, bizonyos Kleinkauftól⁷⁹ származnak, a készletre pedig 1827. május 1. és 1828. február 19. között 280 konvenció rajnai forint 55 krajcárt költött a tulajdonos. Nincsenek nagy gyógyszerkészletek, mint írja az orvos *„a provisio a publicumhoz mérsékelve találtatott”*. A mérgező orvosságok (úm. venena, drastica, narcotica, caustica, arsenicum, mercurium, cobaltum, opium stb.) biztonságosan elkülönítve, porcelánedényekben vannak tárolva. *„Azon újabban fel talált és használásba bé vett orvosi szereket úm. China só etc. azokból nem tart, azt adván fel okul, hogy az oda való orvossaktól nem practisaltatik.”* A réz-, márvány- és ezüstmozsarak, bécsi mértékek, serpenyők és edények a szükséges mennyiségben állnak rendelkezésre. Laboratóriuma rendben találtatott, raktárhelyisége *„jó móddal, elegendőségig helyeztetve és ad normam signaturázva.”*⁸⁰ Ugyanazon Csíki székorvos másfél évvel később, 1829. október 23-án készített jelentésében alapvető hiányosságként említi, hogy a patika egy elavult, 1822-ből származó árszabályzattal rendelkezik.⁸¹

Fennmaradt Csíki József 1834. októberi jelentésének melléklete, egy táblázatos kimutató a csíkszéki egészségügyi személyzetről, amely újabb adalékokkal egészíti ki a széki patikus eddig ismert személyes adatait. Eszerint Lákai József gyergyószentmiklósi patikus, akit a kimutató szerint a Főkormányzék nem erősített meg tisztességében, tanulmányait 1816-ban végezte Pesten, a tartományi pénztárból fizetést nem vesz, 18 szolgálati évvel rendelkezik, szláv (valószínűleg

⁷³ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CLXXII/3.

⁷⁴ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CLXIX/31, CLXXII/3.

⁷⁵ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CLXX/22.

⁷⁶ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CLXIII/65.

⁷⁷ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CLXXII/3.

⁷⁸ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CLXX/17.

⁷⁹ Vélhetően Richard Kleinkauf nagyszebeni nagykereskedő.

⁸⁰ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CXCI/64.

⁸¹ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CXCVI/97.

szlovák vagy lengyel) származású, római katolikus vallású, 50 éves, ismeri a német, magyar, szláv, illír (szerb) és latin nyelvet. Ezzel szemben az egyetemi promóciós könyv alapján az Árva megyei Mutnén született, tanulmányait Bécsben végezte és Pesten csak szigorlatot tett 34 évesen, 1815. április 22-én, elégséges eredménnyel, majd oklevelt kapott és esküt tett.⁸² Az 1830-as évek elejéről nem maradtak Lákai patikusi tevékenységére vonatkozó iratok, de úgy tűnik ekkoriban egészsége hadilábon állt, 1832 júniusában pedig – talán éppen ennek köszönhetően – újabb konkurens tűnt fel. Egy fiatal, nemrég diplomázott gyógyszerész,⁸³ Tamássik István jelentkezett szolgálatra, patikanyitási szándékát a következő levélben közölve Baló József alkirálybíróval és a gyergyói tisztséggel. *„Sokkalta kissebb vagyok, hogy sem ismeretlenségemben tekintetes uraságtoknak bölcs abbéli megfontolásokban ereszkedhetném, mely szerint a roppant emberi társaság fenn állhatóságának fundamentuma az élet, s abba az egészség tárgya tekintetes uraságtok előtt is bölcsen tudva ne lenne. Ezen ösztönből indulva, minekutánna hogy gyógyszerészi vándorlásomat illő rendgye szerint elvégezve, a pesti universitásba egy nyárt diplomával (:mellyet az maga idején bé mutatni kész vagyok:) meg erősítettem volna, hazámhoz viseltető szeretetemből kívánom azon kimerített tudományomnak hasznát ugyan érdemes hazám népéhez ki árasztani. Értésemen lévén közönséges hallomásból az, hogy az ezen Nemes Gyergyó Székének gyógyszeresse, titulált Lákay Joseff úr, az érdemes publicumnak az egészség fenn tarthatására nézve nem az telljes meg elégedőséggel viseltetnék, annál fogva, mivel az életnek főbb tárgya az egészség, leg alázatosabban instálom a Tekintetes Vice Király Bíró Urat és a Tekintetes Nemes Szék Tisztségét, hogy hathatós közbe vetése által ott az hol az illő helye, azt ki eszközölni méltóztassék: mely szerint ezen Ne-*

*mes Gyergyó Székbe még egy olyan patikát – mely által a nemes publicumnak mindenképpen telljes meg elégedése legyen – nyitattathassék és az nekem conferáltathassék. Igérvén előre is a telljes meg elégedésre fáradhatatlan iparkodásomat, amidőn szeretett hazámhoz viseltető igaz kéresemnek óhajtott kedvező válasszát el várnám, alázatos tisztelettel öröklök, a Tekintetes Vice Király Bíró Úrnak s Tekintetes Nemes Szék Tisztséginek alázatos szolgája, Tamássik István, Ersébeth városi diplomaticus patikárius.”*⁸⁴ Könnyen lehet, hogy a homályosan csak „közönséges hallomásnak” nevezett forrás nem más, mint nagybátyja, Popoi József⁸⁵ gyergyószentmiklósi örmény szertartású plébános volt, aki utóbb is egyengetni igyekezett idegenbe szakadt unokaöccse útját. A beadvány nyomán, 1832 augusztusában a gyergyói tisztség megtette a maga ajánlását a főkirálybíró felé, amint írják: *„[...] ha az instáns remélheti itten lehető subsistentiáját, a' nékie bátran conferáltathatik, minthogy a mostani [patikárius] a publicumhoz nem egész tökéletes meglegedéssel viseltetik”*.⁸⁶ Nem ismeretes a főkirálybíró álláspontja az ügyben, de bizonyosnak látszik, hogy Tamássik mégsem nyithatott patikát Gyergyószentmiklóson. Minden esetre a Baló alkirálybíró által jegyzett átírat azt sejteti, hogy nemcsak az örmény boltosok orroltak Lákaira, de a helyi előjárók sem voltak maradéktalanul elégedettek ténykedésével.

1835 júniusában újabb kísérlet történt arra, hogy Tamássik István megtelepedjen és patikát létesítsen Gyergyóban. Pártfogója, Popoi József a biztosabb siker reményében ezúttal közvetlenül a főkirálybíróhoz intézett kérelemlevelet. *„Egy ritka erkölcsű, a [kiolvashatatlan szó] felette jártas ecsémet a Méltóságos Úr született jóságának ajánlani bátor vagyok. Ez a gyógyászati tudományt brávirral el végezve, most Gyergyóba mesterségét folytatni igyekszik. Ennek következésébe egy kö-*

⁸² RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXIII/77; SEL, 1/f Végzett gyógyszerész és sebészhallgatók jegyzéke. II. 107.

⁸³ Tamássik István tanulmányait a pesti egyetemen végezte, 1829. augusztus 31-én szigorlatozott és szeptember 1-jén tett esküt. *Gyógyszeres értekezések a nadragulyadékról (atropina) és a higany kettőzöldletről (deutochloridum hydrargyri)* című disszertációja is ott jelent meg ugyanazon évben. – SZABÓ 2005, 173.; GYÖRY é.n. – <http://mek.oszk.hu/05400/05409/05409.pdf> (2014. december 7.); DÖRNYEI 2010, 202–203, 223. – http://www.gyogyszerestortenet.hu/letolt/Gyogyszeres_ertekezések.pdf (2015. január 20.)

⁸⁴ RNLHMH, F 26 Gyergyószék levéltára – Vegyes iratok (Varia), 577.

⁸⁵ Popoi József (1788–1856) örmény szertartású római katolikus pap, tanár. 1812-ben szentelték pappá, ezt követően Erzsébetvároson és Marosvásárhelyen tanított. 1828-tól Gyergyószentmiklóson volt káplán, majd 1832-től haláláig Erzsébetvároson plébános, 1837-től esperes címmel. – BEKE 1870, 163.

⁸⁶ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCVII/99.

*nyörgő levéllel folyamodott vala az odavaló nemes tisztséghez, melynek nyomán esedezett, hogy aláza-
tos esdeklése a Felsőleges Királyi Fő Kormányzósághoz
ajánlhatnák, azonban már szinte három esztendő-
től fogva ezen fohászzkodása a jó ecsémnek igen mély
hallgatásba hever valamelyik hivatalnál. Fájna pe-
dig nékem igen, ha ezen valódi szeretett vérem ok
nélkül heverve az igen hasznos művét oly hosszára
ne folytathatná. Melyért ezen okoknál fogva esdek-
lek a Méltóságos Úrnak, méltóztassék nem egy ízben
velem is közlött jóságának következtében a neve-
zett Tamásik István graduált patikárius ecsémet oly
apáson pártfogolni, hogy könyörgő levelét tulajdon
ajánlásának követésével a tisztelt Kormányzóságnak
fel küldeni méltóztassék, hogy eme szelíd úton a más
Gyergyó Szent Miklósi, ámbár érdemetlen patiká-
rius is helyt maradhasson, s az igen kedves vérem is
célt ugyanott érhesse.*⁸⁷

Pár hónappal később, 1835. november dere-
kán, „élete megmaradásához igen kevés reménység
lévén” – ahogy Csíki székorvos egyik jelentésében
fogalmazott –, Lákai József patikus elhunyt. Ha-
láláról Kocsis Ferenc széki sebész Csíki Józsefhez
küldött jelentéséből értesülünk. „Kötelességem
szerént bátorkodom ezen szomorú jelentésemet
hivatalosan felmutatni, hogy a Szent Miklósi pa-
tikárius, Lákai Joseff úr november hónapjának
12-dikén dél utáni 4 és 5 órák közt meghaláló-
zott, kinek patikáját bé zártam és a Tekintetes
úr híre nélkül nem is bátorkodom felszabadítani.
Én nékem rettenetes sok nyughatatlanságot és üdö
vesztegést [!] okoz, mivel ha az patikából valamely
orvos urak orvosságot akarnak ki venni vagy készí-
teni, ottan az üdöt kellek vesztegetnem ingyen.”⁸⁸
A gyergyószentmiklósi római katolikus plébánia
anyakönyvének tanúsága szerint „Josephus Lakaj
ex Hungaria orimedus apothecarius” halálának
oka nem volt ismert, életkoránál azonban furcsa-
mód 60 év szerepel,⁸⁹ noha az egy évvel korábban
készült orvosi jelentésben Csíki doktor még 50
évesnek írta, az egyetemi promóciós könyv adata
alapján pedig halálakor 54 év körüli lehetett!

Lákai Józsefgyógyász tizennégy évig, 1821–
1835 között szolgált Gyergyószentmiklóson. A
fennmaradt iratok alapján úgy látszik, neki sem

volt sokkal könnyebb dolga, mint elődjének,
hiszen a törvényhatóság északi részében, a szék
központjától viszonylag távol és elszigetelten, az
örmény kereskedők boltjai között kellett piacát
kialakítania és fenntartania. Katolikus vallása po-
zítívumot jelenthetett ugyan – ahogy azt Handl
örnagy remélte –, de úgy tűnik, a helyi közösség
mégsem tudta teljesen befogadni.

Lákai halálával úgy látszott, már formális akadá-
lya sincs annak, hogy Tamássik István megvalósítsa
elképzeléseit és Gyergyószentmiklóson patikát nyis-
son. Valami miatt azonban nehezen tudott a széki
hivatalosságok bizalmába férközni. Sándor Mihály
főkirálybíró e kérdésben kialakult véleménye,
illetve az ügy további részletei a főtiszt 1836. április
23-án kelt, a Főkormányzósághoz küldött jelentésé-
ből derülnek ki: „A Gyergyó Szent Miklósi Örmény
Kereskedői Széknek diplomás patikárius Tamássik Ist-
ván ajánlása mellett Excellentiátok eleibe felhatott azon
könyörgésére, melly szerént a most említett Tamássik
Istvánnak Gyergyó Szent Miklóstra egy új patika fel-
nyithatására szabadságot engedni kért, méltóztatván
Excellentiátok folyó esztendei 195. szám alatt kibocsá-
tott kegyelmes rendelésében aztat parancsolni, hogy ha
a Gyergyó Szent Miklósi patikát adminisztráló mostani
provisor Bay János nem diplomás patikárius, abban az
esetben zárattassék be a patika, ha pedig az, diplomá-
ja küldetessék fel. Azon diplomának, a leküldve volt
acclusumoknak és az illető Vice Tiszt atyánkfia tudó-
sításának ide rekesztése mellett alázatosan jelentjük: a)
hogy még a néhai patikárius Lákay Josef terhes beteg-
ségében ezen Tiszttség megtette rendelését az illető Vice
Király Bíró Balo Josef atyánkfiahoz, mellynek követ-
kezésül a patika bé is zártatott meghalálózásakor, ami
kitetszik az hasonlólul ide zárt tudósításból. b) hogy
ezen Tiszttség is a többször említett Tiszt atyánkfia-
nak vélekedését mindenekben helyben hagyván, szük-
ségtelennek látja Szent Miklóstra még egy más patika
felállítást.”⁹⁰ Annak ellenére, hogy Tamássik újabb
patikanyitási kísérletét ezúttal a Mercantile Forum
is támogatta, a széki hivatalosságok idegenkedése
miatt ügyében a Gubernium negatív választ adott.
Az 1836. június 10-én kelt leirat szerint „a kérel-
mes Forum ezen kívánságának elég nem tétethetik”⁹¹.
Amint a fenti jelentésben olvashatjuk, Lákai halála

⁸⁷ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXVI/48.

⁸⁸ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXVI/48.

⁸⁹ RNLHMH, F 47 Egyházi anyakönyvek gyűjteménye,
271. reg. 201.

⁹⁰ MNL OL, F 46 Gubernium Transylvanicum Levéltára –
Ügyiratok, 1836/4925, az említett mellékletek hiányoznak.

⁹¹ MNL OL, F 46 Gubernium Transylvanicum Levéltára –
Ügyiratok, 1836/4925.

után, annak gyógyszerterát, ideiglenes jelleggel Bay János működtette, aki a korábbi években Csíkszeredában tartott fenn patikát. Ő azonban vélhetően csak néhány hétig felügyelte a készletet, legalábbis a Főkormányzók egyik 1837-ből származó leirata ezt a feltevést erősíti: „*Bay Jánosnak az irt városban [ti. Csíkszeredában] ennek előtte fenn állott patikája már tökéletesen megszűnt, és az egész szék kebelében más patika jelenleg sehol sincsen.*”⁹² 1836–1840 táján Bay Gyergyószentmiklóson élt ugyan, de hogy itt gyógyszerterát működtetett volna, azt egyelőre források nem igazolják. Róla, ahogy Tamássikról is, még lesz szó alább, a szépvízi és a csíkszeredai patikák kapcsán.

Ernst Joseph Fröhlich (1808 k.–?)

Az 1840-es években nagyjából közvetett bizonyítékok igazolják a gyergyószentmiklósi patika újraindulását. Ilyen Csíki Péter székorvos 1841. március 19-ei jelentése, melyben a Gubernium egyik korábbi leiratára válaszolva megjegyzi, hogy mind a gyergyószentmiklósi, mind a szépvízi patika működésére vonatkozóan már 1840 októberében beadta észrevételeit Csíkszék tisztségéhez, mely jelentése a Főkormányzókhoz lett volna küldendő.⁹³ Boér László székorvos 1841. novemberi jelentésében név nélkül emlegeti a szék két patikusát, akiknek egyike bizonyosan Tamássik István, aki akkoriban Szépvízen működött.⁹⁴ Ugyancsak Boér székorvos írja 1842 szeptemberében, Tamássik anyagi helyzetére utalva, hogy ha a szépvízi patikus tönkremenne „[...] a szegény betegek az elkerülhetetlen szükséges gyógyszereket vagy Gyergyóból vagy Udvarhelyről vagy pedig

Háromszékről nagy károkkal és hátramaradásokkal lesznek kénytelenek hoztatni.”⁹⁵ Az ismeretlenség homályába vesző patikust a gyergyószentmiklósi római katolikus plébánia anyakönyvei segítenek azonosítani. Az evangélikus vallású Ernst Joseph Fröhlichről (1808 k.–?) van szó,⁹⁶ aki 1841-ben Gyergyószentmiklóson vette feleségül az örmény származású Lázár Rozáliát,⁹⁷ gyermekeik pedig az 1840–1850-es évek folyamán születtek: Ludmilla Malvina 1842-ben, Hieronymus Odillo 1844-ben, Julius Victor 1846-ban, Lajos Vilmos 1848-ban, Béla Péter 1851-ben, Ferenc Kornél 1852-ben, Ernő Antal József 1857-ben és Irén Hermina Katalin 1859-ben.⁹⁸ Az apát mindvégig gyógyszerészként jegyezték be az anyakönyvekbe, bizonyosnak látszik tehát, hogy Ernst Fröhlich 1841–1859 között folyamatosan patikusként működött.⁹⁹ 1849 késő őszen, Tamássik István csíkszeredai patikussal és még sokakkal együtt – vélhetően szabadságharcos tevékenysége miatt – vizsgálati fogságban tartották Csíksomlyón.¹⁰⁰ Péter H. Mária *Az erdélyi gyógyszerészet magyar vonatkozásai* című munkájának mindkét kiadásában tárgyalja Eránosz Bogdán örmény gyógyszerész gyergyószentmiklósi pályakezdését, ennek kapcsán olvashatjuk, hogy miután Eránosz tanulmányait Pesten befejezte, 1874-ben megvásárolta szülővárosában Bíró Mór gyógyszerész örökösétől az Arany Sas patikát és a gyógytári jogot, „valamint a Fröhlich Ernő házában lévő gyógytárban és ahhoz tartozó helyiségben található minden gyógyszert, anyagokat, készleteket és bútorzatot”.¹⁰¹ Fröhlich patikáját – amely a város főterén, az egykori Bocsánczy-házban (utóbb Korbuly-ház) működött – Bíró Mór, majd

⁹² RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXLV/149.

⁹³ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXXXVII/14.

⁹⁴ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXXXVIII/46.

⁹⁵ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXLV/149.

⁹⁶ Péter H. Mária szerint eperjesi származású volt, 1833-ban Pesten diplomázott 25 éves korában. – PÉTER 2013, II, 432.

⁹⁷ CSIKY 2002, 168.

⁹⁸ RNLHMH, F 47 Egyházi anyakönyvek gyűjteménye, 272. reg. 83, 101, 119, 135; 275. reg. 12, 26, 61; 276. reg. 41.

⁹⁹ Péter H. Mária szerint Fröhlich Ernő 1840–1873 között működtette Gyergyószentmiklóson az Arany Sas [!] gyógyszerterát. Másol pedig azt állítja, hogy id. Szathmáry János 1868-ban az *egykor* [kiemelés tőlünk] Fröhlich Ernő tulajdonában volt gyógyszerterában volt alkalmazott. – PÉTER 2013, II, 101, 353. Ezek alapján nem világos, hogy Fröhlich meddig tulajdonolta a gyergyószentmiklósi patikát, és természetesen az Arany Sas patikáról van szó.

¹⁰⁰ RNLHMH, F 68 A csíksomlyói császári-királyi kerületi biztosság levéltára, CLVII/8. 1.

¹⁰¹ Idézi PÉTER 2002, 330; PÉTER 2013, II, 78.

Eránosz Bogdán, utóbb pedig ennek örökösei, az örmény származású Lázár család tagjai vitték tovább.¹⁰² Fröhlich életére és patikusi működésére vonatkozóan egyelőre nagyon kevés adat ismert, a hiányzó részleteket talán a jövőbeni kutatások fogják pótolni.

Az első csíki patikusok (1827–1836, 1837–1855)

Bay János (1798–?)

Levéltári források alapján úgy tűnik, a szakirodalom által 1837. évinek vélelmezett csíkszeredai patikaalapítás¹⁰³ éppen egy évtizeddel korábban, 1827 őszén történt. Az előzményekhez tudni kell, hogy 1827. május 15-én kelt leiratában a Gubernium jelentést kért a székezetéstől „a Csík Szeredában fel állítandó patikának szükséges vagy nem szükséges voltáról”, korábban ugyanis bizonyos „Bay János diplomaticus patikárius Csík Szeredában egy patikának általa léendő fel állíthatóságát” kérelmezte a Főkormányshéknél.¹⁰⁴ Bizonyosnak látszik, hogy 1827 tavaszán Csíkban még nem működött patika. Legalábbis erre utal pókakeresztúri Székely Zsigmond felcsíki alkirálybíró és Maurer Sámuel székelyudvarhelyi patikus nézeteltérése, illetve az abból származó levelezés. Történt ugyanis, hogy 1827 áprilisában Székely Zsigmond megbízásából csíktapolcai Lázár Antal széki jegyző viszonylag nagy összegre, 45 forint 10 krajcár értékben hozatott gyógyszer Maurer patikustól. Mivel a kifizetés egyre csak késett, két év elmúltával a patikus kénytelen volt Ugron János udvarhelyi főkirálybíróhoz fordulni kintlévősége behajtása ügyében.¹⁰⁵

Visszatérve Bay kérelméhez, Csíkszék nevében Balási József főkirálybíró 1827. május 28-án kelt jelentésében így támogatja a szándékot: „Ezenn Szék interimális physycussa Csiki Joseff, diplomaticus patikárius Bay Jánosnak Székünk kerületében egy

tökélletes patika fell állítására való kívánságát Tiszt-ségünkhöz bé jelentvén, minthogy a lakosoknak nagyobb része a mián, hogy patika Gyergyó Szent Miklóson kívül nintsen, naponként nagy hátramaradást kéntelenítettik szenvedni, úgy annyira, hogy a szegényebbek az orvosság messzesége miánn cura alá se vétettethetnek egy felöll, más felöll pedig a nevezett patikáriusnak tudományjáról, és jó maga viseletéről hiteles bizonyítottások producáltattak, igen hasznosnak láttya Tiszt-ségünk, hogy ha az irt patikárius Székünk kebelében meg telepedhetne [...] és egy újj patikának Csík Székben Szeredában lehető fel állításra engedelmet kérni bátorkodunk.”¹⁰⁶ A patikanyitási szándékot az I. székely gyalogezred június 27-én, a Főhadparancsnokság július 5-én véleményezte.¹⁰⁷ Közben Csíkszereda város magisztrátusa nevében, július 1-jén Dávid Antal bíró a következő jelentést küldte a Főkormányshékhöz: „Mély alázatossággal bátorkodunk fel jelenteni, hogy itten a mü városunkban Baj János paticárius megtelepedett, az Nemes két Csík, Gyergyó és Kászon Székek phisycussa Csiki Úr ajállása mellett, az ki is itten mint diplomaticus paticárius patikai boltot szándékozott nyittani, az Excellentiájoknak kegyes engedelmenél fogva. Mely szerént mint hogy több katonai mező városokbann is Excellentiájoknak engedelméből civilis patikák állítottak és nyíltak fel, itten pedig mü nállunk mint hogy aféle kereskedő nincsen, és még másféle kereskedők is mindeddig lakóul igen kevesen jöttek bé, ebből szegény városunknak nagy fogyatkozását tapasztaljuk lenni. Mü pedig reméljük, hogy mennél többen mü nállunk is meg kezdenének lakóul némely kereskedők állapodni, azok által lassanként szegény városunk lakosai is helyesebben és többre ügyelvén minden épületeikkel, nem sokára fel kezdene serdülni sok féle terhektől elnyomtatott [...] szegény városunk. Mély alázatossággal esedeziünk azért az Excellentiátok nagy kegyességének, méltóztassanak a mü csekély városunkbann is ezen Baj János, vagy akár más paticáriusnak a patikai bolt nyitást kegyelmesen meg engedni a provincialle rész publicum hasznára.”¹⁰⁸

¹⁰² PÉTER 2002, 330; PÉTER 2013, II, 78.

¹⁰³ PÉTER 2002, 44, 346.; TAMÁS 1989, 54, 56, sz. n. (57b).

¹⁰⁴ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CXC/31.; MNL OL, F 46 Gubernium Transylvanicum Levéltára – Ügyiratok, 1827/4220.

¹⁰⁵ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CXCVIII bis/67.

¹⁰⁶ MNL OL, F 46 Gubernium Transylvanicum Levéltára – Ügyiratok, 1827/5846.

¹⁰⁷ MNL OL, F 46 Gubernium Transylvanicum Levéltára – Ügyiratok, 1827/6607.

¹⁰⁸ MNL OL, F 46 Gubernium Transylvanicum Levéltára – Ügyiratok, 1827/6824.

Viszonylag hamar, már 1827. július 23-án kiadásra került a Bay János részére szóló patikanyitási engedély, Csíkszék közönségéhez és Csíkszereda város magisztrátusához címezve: *„ezen Királyi Fő Kormány Szék [...] úgy találja, hogy (:Csik Szeredába:) a Kegyelmetek várossába, melly a Szék közepén esik, egy civilis közönséges patikának felállítása szükséges, melyre nézve az írt patikáriusnak olyan móddal engedi meg ezen Királyi Fő Igazgató Tanács a Csik Szeredába (:a Kegyelmetek várossába:) léendő patika ki nyitását, hogy ha a katonai részről valamely akadály adná elő magát ez iránt – amit csakugyan remélni nem lehet, mint hogy ezen tárgyba, innen, mai napról a Tartománybéli Fő Hadi Vezérség megkerestetett – tehát azon reménytelen esetbe Báy János akár Martonfalván, akár Szépvízen nyithasson patikát, melly is Kegyelmeteknek [...] olly hozzá adással iratik meg, hogy Kegyelmetek is a magok részéről igyekezzenek az elő fordulható akadályokat a leg jobb móddal annyival is inkább elhárítani, hogy ezen fel állítandó civilis patika a katonai patikának semmi praejudiciumára nincsen.”*¹⁰⁹ Amint a Főkormányzék október 26-i leiratából kiderül, a gyógyszer-tár-létesítés gondolatát a Főhadparancsnokság október 5-én kelt, az I. székely gyalogezred szeptember 22-ei véleményére alapozott jelentése sem ellenezte, egy feltétellel: *„hogy említett Bay János hathatósan arra intessék, hogy ő magát semmi féle, és a katonai jurisdictio alá tartozók közte lehető nyavalyának gyógyításába (:mint ezt sok patikáriusok szokták cselekedni, kivált a hol orvos kevés van:), bele elegyíteni, és a katonai jurisdictio alatt lévők közül valakinek orvosi praescriptio nélkül orvosságot patikából ki adni ne merészellen.”*¹¹⁰

Fennmaradt Csíki József székorvos 1828. április 22-én kelt jelentése, amelyben a csíkszeredai patikára vonatkozóan a következőket jegyzi meg: *„nemes Csik Szereda vagy Martonfalvába kegyelmesen meg engedtetett patika fel állítása sok részbe gyengélkedik, következőképpen a leendő meg vizsgálásra nem vitődhetik sok héjánosságra nézve”*.¹¹¹ Úgy látszik, Bay János patikája a gyors en-

gedélyezés dacára sem tudott megfelelni a vonatkozó szabályoknak. Ennek vélhetően anyagi okai voltak, hiszen megfelelő ingatlan bérbe vétele, a szükséges bútorzat és eszközök (mérőedények, tégelyek, mozsarak stb.) valamint a gyógyszerek és gyógyszerkészítéshez szükséges alapanyagok beszerzése jelentős anyagi ráfordítást igényelt. Fél évvel később sem volt sokkal jobb a helyzet. Ugyanazon Csíki székorvos 1829. október 23-i jelentésében emlékeztet, hogy a csíkszeredai polgári patika már az előző vizitáció alkalmával is *„még számos defectussal, héjánossággal”* bírt,¹¹² és annak ellenére, hogy ígéretet kapott miszerint októberre minden bizonnyal megfelel majd a törvényes előírásoknak, a hiányosságok fennállnak, így még nem kezdett működni, következőképp ellenőrzésére sem kerülhet sor. Amint a jelentésből kitűnik, Csíki már korábban is felvilágosította a patikust, *„hogy csak azon esetbe volna helyes uttya patikát nyitani, mód szerént árulni, tudni illik amidőn patikája az felsőbbség kegyelmesen meg hagyatott rendeléseivel meg egyezne, külömbben nem. Mivel az illyen rendetlen patikabéli vakmerő ki adások a publicumnak nem hasznára, hanem kárára céloz lenni.”* Alapvető hiányosságként rója fel a székorvos, hogy elavult, 1820-ból való és igen elhasználódott árszabályzattal rendelkezik,¹¹³ *„megronggált, szinte a nyomtatást se lehet jól esmérni [...], melynél fogva tetszések szerént sáfárkodnak és nem patikáriuskodnak.”* Következőképp, *„az illyen rendetlen, egyenetlen, tetszések szerént hatalmaskodó”* gyógyszerésznek patikája mindaddig elzárás alatt marad, amíg azt *„úgy organizálja és fel állítja, hogy a normalis kegyelmes rendeléseknek nem ellenére, hanem azzal meg egyezve találtassék”*.¹¹⁴

Időközben talán mégis rendeződhetek a működési feltételek, hiszen két 1830 januárjában kelt átirat-fogalmazványból is arról értesülünk, hogy a Főkormányzék intézkedése nyomán 25 font klórsavas meszet szállítottak Brassóból Csíkszeredába, az I. székely gyalogezred parancsnokságára, melyet szakszerű tárolás végett a helyi

¹⁰⁹ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CLXXXVIII/43.; MNL OL, F 46 Gubernium

Transylvanicum Levéltára – Ügyiratok, 1827/6824.

¹¹⁰ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CXC/56.; MNL OL, F 46 Gubernium Transylvanicum Levéltára – Ügyiratok, 1827/10163.

¹¹¹ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CXCI/64.

¹¹² RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CXCVI/97.

¹¹³ Vélhetően a *Taxa medicamentorum in pharmacopoea austriaca*, melynek 1819. évi kiadása megvan: RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CXLIX/50.

¹¹⁴ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CXCVI/97.

polgári gyógyszerésznek kellett átvenni.¹¹⁵ Nyilvánvalónak látszik, hogy a szakszerű tárolást a patika raktárhelyiségében lehetett biztosítani. Hogy 1830-ban megfelelő körülmények között működhetett a csíkszeredai patika, annak másik, közvetett bizonyítéka is van. 1830. november 10-én ugyanis Sándor Mihály főkirálybíró a szék két, Gyergyószentmiklóson és Csíkszeredában működő patikusához fogalmazott átiratot, ismertetve velük azt a Főhadparancsnokságtól érkezett leíratot, mely szerint a katonarendűek ellátására szolgáló patikai szerek ára megváltozott.¹¹⁶

1831-ben újból előtérbe került egy örökzöld téma, a veszélyes anyagok forgalmazásának ügye. A Gubernium – visszautalva egy 1825-ben kiadott rendeletére, mely szerint a törvényhatósági orvos vagy a helybéli sebész rendelvénye alapján, illetve „az illető *dirigens publicus tisztségre* *subscriptioja után*” lehet ilyen anyagokkal az ügyfeleket (jellemzően mesterembereket) kiszolgálni – 1831 áprilisában kénytelen volt újból elővenni az ügyet, elsősorban közigazgatási szempontok miatt. Ugyanis számos, a vármegyék/székek függésében lévő város főbírája vette magának a bátorságot, hogy ilyen rendelvényt bocsásson ki, holott arra joga nem volt, „*dirigens publicus tisztségre*” alatt ugyanis a Főkormányzóság csak a törvényhatósági főtisztokat és helyetteseiket, valamint az azoknak alá nem rendelt városok főbírait értette. A leirat külön is szóba hozza Csíkszeredát, nem véletlenül, hiszen ezekben az években számos hatáskörbeli vita zajlott a város és a szék vezetése között. „*Ezennel meghagyatik Kegyelme-teknek, hogy az azon nemes szék kebelében lévő Csík-Szereda várossa magistratusának, és minden magok kebeleiben lévő patikáriusoknak adják tudtokra, hogy az érdekllett helység főbírájának mérges szereket még az azokat mesterségek folytatásában használó mester emberek számára sem lévén szabadságok adsignálni, azon szerek a patikáriusok által egyedül a fenn meghatározott mód szerint, ti. a mester embereket esmérő orvos doktorok vagy*

rendszerénti seborvosok praescriptiojára, és a helyyes értelemben vett dirigens megyebéli publicus tisztségre *subscriptioja után adattassanak ki.*”¹¹⁷ A következő adat Bay csíkszeredai működésére vonatkozóan két évvel későbből való. 1833. március 4-én kelt és Sándor Mihály főkirálybíróhoz beterjesztett panaszbeadványában a patikus azt sérelmezi – mint írja: már sokadjára – hogy a kolerások részére Csíki székorvos által felírt és a szék kontójára kiadott gyógyszereket senki nem fizette ki. Vélhetően az 1831. évi nagy kolerajárvány betegjeiről van szó.¹¹⁸

Fennmaradt Csíki József 1834. október 30-i jelentése, melynek melléklete, a csíkszéki egészségügyi személyzetről készített táblázatos kimutatás számos értékes adalékkal szolgál Bay János személyi adatai tekintetében. Eszerint a csíkszeredai patikus tanulmányait Pesten végezte (az oklevélszerzés évének rovata nincs kitöltve), a tartományi pénztárból fizetést nem kap, szolgálati ideje nincs (!), szláv (?) származású, katolikus vallású, 36 éves, ismeri a német, magyar, szláv (?), illír (szerb) és latin nyelvet.¹¹⁹

Ebben az időszakban rendkívül kínos, tettelegességig fajuló incidense volt a patikusnak a szék egyik befolyásos földbirtokosával, csíkszentmihályi Biális László ülnökkel. Érdekes, hogy ügyével Bay nem a főkirálybíróhoz, hanem közvetlenül a Főkormányzósághoz fordult – talán nem véletlenül, mert mint írja, a szokásos úton két évig se kapott volna jogorvoslatot. Az 1833 szeptemberében kelt panaszbeadvány kulcsfontosságú Bay pályájának alakulása szempontjából, megvilágítja ugyanis a Biális-ügy részleteit és érthetőbbé teszi azt is, miért tűnik el hamarosan a patikus Csíkból. Eszerint Biális László 1832 júliusában nyitott kontót a patikusnál, de 3 ezüstforint 40 krajcárnyi adósságát egy év alatt sem törlesztette, sőt újabb kontókat kívánt nyitni, Bay pedig több rendben sem volt hajlandó hitelre kiszolgálni. Végül a patikus 1833. szeptember 12-én feleségének szekeret fogadott és elküldte Csíkszentmihályra, az adósság felhaj-

¹¹⁵ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CXCIX/25.

¹¹⁶ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCI/52.

¹¹⁷ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCV/29.

¹¹⁸ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCX/14.

¹¹⁹ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXIII/77.; Az egyetemi levéltári adatok szerint Zala megyei, kanizsai

születésű, római katolikus, özvegy édesanyját Erzsébetnek hívták. 1821-ben, 26 esztendősen kezdte tanulmányait, 1823. szeptember 1-jén szigorlatozott, másnap kapta a diplomáját. – SEL, 1/c Szigorlati jegyzőkönyvek. II. 69; 1/d Osztályozási könyvek V. 449; 1/f Végzett hallgatók jegyzéke II. 134.

tására. Ekkor tört ki a ribillió. Biális „[...] minden gyalázatos porzsólt beszédekkel, rút csúfságokkal mocskolni kezdte feleségemet, melybe lökte, hogy két három lépésnyire tántorodott feleségem. Hogy bátorodott hozzá menni, adósságot kérni egy parasztné, cigánné, részegesné, csudorné, még köszönnük meg, hogy a patikámba nem jött, és ott engemet jól meg nem vert, hogy újonnan contóra nem adtam. Ezen csergő kigyónak, ki nem csak külső országban, hanem Csík Szent Mihályon is resideál, mérges karikázásai között, felleges pillantásai körül valának tulajdon felesége, fia és kisasszonya, kik hasonló képpen gyalázták, pofon csapásokkal fenyegették, seggbe rugást és verést ígértek feleségemnek. A házból kihúzza karjánál fogva, azon lármával, tát szájjal, tüzes színnel, tele torokkal: »marsch, marsch, ki a házamból, hogy is bátorodott hozzám jönni«. A fiának már annyi bátorsága vala, hozzá szökvén feleségem mellé, kezét fel fogva, készen tartotta a csapásra, illy szemtelen, borzasztó, fenyegető kiáltásokkal: »mennyel cigánné, parasztné, csudorné, koldusné, uraddal együtt, mérget adott a patikárius«, a bölcs fia így kiálta fel utóján. »S ki csapatom a székből« (:a melyről bé bizonyítást kívánok:) és a grádicson megtaszítva bocsátotta el a feleségemet a házatúl, a helyett, hogy meg fűzetett volna.” A panaszbeadvány ugyanakkor értékes személyes adatokat is tartalmaz, amelyek más forrásból nem elérhetőek: „[...] az én feleségem császári királyi harmincados tekintetes Bartalis Joseph úr törvényes leánya, én pedig Magyarországból, Tekintetes Nemes Zala vármegyének privilegiált Kanizsa város egyik tanácsos tagjának törvényes fia, és nem bitangja. A diplomám tanulás érdemből, a Felséges Decretum kegyes engedelméből, hogy a nemes publicumnak hasznára lehessenek itt, a hol még soha civilis patika nem volt, jóllehet az utolsó station erigáltam patikát, de illy formán kénytelenítetem elhagyni ezen statiot.”¹²⁰ A gyimesi harmincados leányával, Bartalis Katalinnal kötött házasságából több gyermek is született, mindannyian Csíkszeredában: 1831-ben József, 1832-ben Vilhelmina, 1833-ban Alojzia Vilhelmina és 1834-ben Edvárd,¹²¹ akik közül azonban csak József maradt

életben, a többiek kiskorukban elhunytak.¹²² A panaszbeadvány keserűen csengő utolsó mondata mintegy előrevetíti Bay János pályájának további alakulását. Székely Zsigmond felcsíki alkirálybíró 1835. augusztus 12-én kelt jelentéséből¹²³ arról értesülünk, hogy a patikus Estei Ferdinánd főherceghez, Erdély teljhatalmú királyi biztosához nyújtott be panaszbeadványt. Sajnos nem ismeretes a beadvány tartalma, de elképzelhető, hogy annak köze volt a Biális-ügyhöz. A Főkormányzék azzal küldte vissza a székvezetésnek a panaszlevelet, hogy arról hallgassák ki Bayt, a kivizsgálás tartalmáról pedig tegyenek jelentést.¹²⁴ Ugyanakkor egyre súlyosbodó anyagi helyzete tűnik ki több 1835-ből származó iratból, mi több március 28-án Csíkszereda magisztrátusa kért sürgős utasítást a Főkormányzékától a gyógyszerész javainak adósság miatti lefoglalásával kapcsolatban: „100 ezüst forint és 12 krajcár patika nyitására való taxa fizetésére kitett patikárius Bay János patikai mesterségével elő nem mehetvén, annyira meg adóssodott és el szegényedett, hogy feleségével és még apró gyermekeivel még a minden napi kenyérében is szűkölködik, mint hogy a még meg maradt igen csekély és kevés házi butorai, patikai üres edényei s egyebb, keveset érő portékái a Nemes 1-ső Székely Gyalog Ezeread Revindicált Havasok Cassájába tartozó 136 rhénes forint és 58 krajcár conventiós pénzbéli adósságába mai napon törvényes executio által el foglaltatván, 15-öd napig sequestrum alá tétettek. [...] Méltóztassék Magistrátusunknak sietőleg kegyelmesen parancsolni az aránt, hogy azon exequált és sequestrum alá tétetett, igen keveset érő portékái a nevezett patikáriusnak a fenn írt adósságba a 15-öd napok ki telésével a Tisztelt Ezeread Kormányának a fenn érdeklött adósságba által adattassanak és avagy a fen érdeklött taxába, ha az tagadhatatlan szegénysége miatt kegyelmesen el nem engedtetnék, Magistrátusunk által elfoglaltassanak?”¹²⁵ Fennmaradt a két kirendelt végrehajtó, Jakab János és Szopos Ignác csíkszeredai szenátorok jelentése a foglalási eljárásról, melynek kapcsán Bay úgy nyilatkozott

¹²⁰ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXV/27.

¹²¹ RNLHMH, F 47 Egyházi anyakönyvek gyűjteménye, 389. reg. 24r, 24v, 27v, 30v.

¹²² Vilhelmina és Alojzia még születésük évében, 1832-ben illetve 1833-ban meghaltak, Csíkszeredában. – F 47 Egyházi anyakönyvek gyűjteménye, 389. reg. 80., 81. lap. Edvárd

1840-ben Gyergyószentmiklóson halt meg. – RNLHMH, F 47 Egyházi anyakönyvek gyűjteménye, 274. reg. 47.

¹²³ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXVIII/39.

¹²⁴ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXVI/48.

¹²⁵ MNL OL, F 46 Gubernium Transylvanicum Levéltára – Ügyiratok, 1835/3807.

„*hogy valameddig a felsőbségnél dolgát el nem igazítsa, addig lássák mit csinálnak, ő házába vissza nem kíván és párt kért ezen executionis seriesből.*” A patikus adósságos ügyében a Főkormányzókáprilis 22-ei leirata hozott újabb fejleményt: „[...] *hogy a kérelmes gyógytárának hosszabb ideig bírói zár alatt léendő tartása miatt se a közönség ne szenvedgyen, se maga a kérelmes gyógyszereiben ne károsodgyék*” a lefoglalt és bezárt gyógyszertárat azonnali hatállyal kinyitatta.¹²⁶ Bay János gyógyszertárnyitási díja még a következő év nyarán sem volt befizetve, erről tanúskodik Csíkszereda város magisztrátusának egyik folyamodványa, amelyet Tamássik István patikanyitása kapcsán intéztek a Főkormányzókához, mint írják: „[...] *a szokott patika taxának, melyre Bay János elégtelen volt, és még soha bé sem fizette.*”¹²⁷

Amint Csíkszék és a Gubernium levelezéséből kitűnik, Bay fél év múlva el akarta adni csíkszeredai patikáját. Egy 1835. október 26-án kelt főkörmányszéki leiratban olvashatjuk: „[...] *meg hagyatott mai napon a Szebeni és Kolosvári szabad királyi városok magistrátussainak, hogy annak [ti. a patikának] el adását az újsági lapokban közhírré tétessék. [...] Addig is míg az érdekelt patika el adattathatnék, azt az azon nemes szék substitutus physicussa által töstént megvisgáltassák, és szorossan arra ügyeljenek, hogy azon patikából jó minéműségű orvosi szerek adattassanak ki, hogy ha pedig az érdekelt patikárius nem lenne abban az állapotban, hogy jó orvosi szereket tarthasson és adhasson, úgy ezen esetben annak kérdésben forgó patikáját töstént bezárassák, és az el adása idejéig bé zárva tartani el ne múlassák.*”¹²⁸ A nagyszzebeni, kolozsvári és csíkszeredai magisztrátusokhoz írt utasítások főkörmányszéki fogalmazványai-ban megjelenő kitétel, miszerint „[...] az azt [ti. a patikát] megvenni szándékozók az érdekelt patikának tulajdonossával, Bay Jánossal a kegyelmetek [ti. Csíkszereda magisztrátusa] közbenjövételével értekeződhetnek.”¹²⁹ talán arra utal, hogy Bay János és a város között nem volt minden ügy le-

zárva. A guberniumi leirat nyomán 1835. november 26-án Székely Zsigmond alkirálybíró és Csíki József székorvos megvizsgálták a csíkszeredai polgári patikát, jelentésüket Sándor Mihály főkirálybíró 1836. január 12-én továbbította a Főkormányzókának. Eszerint „[...] *a patikáriust honnyába nem találtuk, hanem csak az asszont, aki is oly értésünkre adást, hogy férje a patikárius Gyergyó Szent Miklóson az elhalt Gyergyó Szent Miklósi gyógyszerárus, néhai Lákay József volt patikájának, mint provisor, tudni illik egy holnapi felvígázására ment s hivattatot légyen.*”, ennek ellenére a vizsgálat megtörtént, a gyógyszertár „[...] *majd minden orvosi szerek nélkül üresnek és hasznavehetetlennek találtatván.*” A Gubernium 1836. február 8-án elrendelte a patika bezárását „[...] *a mostani patikáriusnak csakugyan megen-gedtetvén, hogy még meglévő orvosi szereit s mik t.i. még használhatók, más patikáriusnak egyszerre és általájában eladhassa.*”¹³⁰ 1836 januárjában Bay halálhíre is felröppent, Tompos János ülnöktől származik a következő hevenyészetten papírra vetett mondat: „*Die 12 Januarius 1836. A benn írt protocollumok, tabellák és a Bay János paticarius elhalálzásáról készült repraesentatioja a physicusnak felküldettek.*”¹³¹ A patikus azonban nem halt meg, Gyergyószentmiklóson telepedett le, ezt több forrás is igazolja. 1836 októberében például útlevelért folyamodott a szék tiszttségéhez, ennek kapcsán rögzítették személyi adatait: „*Bay János magyar, passuáltatott a következő személyes leírása mellett: lakhelyére nézve Gyergyó Szent Miklósi, esztendői 42, termete magos szál, ábrázattya szöke, szemei kékek, orra rendes, haja gesztenye szín, bajusza detto, beszél magyarul, deákul, németül s keveset oláhul, visel magyar öltözetet. Megyen Molduvába segedelem végett, szabadságot nyert hat hetet.*”¹³²

1837. március 11-én kelt és Baló Józsefhez intézett utasításában Sándor Mihály már „*volt patikárius Bay Jánost*” emlegeti, aki újabb kellemetlen ügybe keveredett: engedély nélkül adta el ugyanis jószágát, mely

¹²⁶ MNL OL, F 46 Gubernium Transylvanicum Levéltára – Ügyiratok, 1835/3970.

¹²⁷ MNL OL, F 46 Gubernium Transylvanicum Levéltára – Ügyiratok, 1837/6888.

¹²⁸ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXVII/42.

¹²⁹ MNL OL, F 46 Gubernium Transylvanicum Levéltára – Ügyiratok, 1835/10577.

¹³⁰ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXX/36.; MNL OL, F 46 Gubernium Transylvanicum Levéltára – Ügyiratok, 1836/1340.

¹³¹ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXVI/48.

¹³² RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXXII/63.

a gyalogezred parancsnokságának jelzőként volt lekötve, ráadásul az ügyében alakult vegyes bizottság előtt sem jelent meg és „*az illendőség elmellőzésével, sértő kitételekkel*” írt levelet a parancsnokságnak. Ez utóbbi kihágás miatt a főkirálybíró arra utasította Baló alkirálybíró, hogy négyszemközt dorgálja meg Bayt.¹³³ Nem tudjuk, hogy az engedély nélkül eladott jószágnak a Csíkszeredában bezáratott, eladásra meghirdetett, korábban jelzőként lefoglalt gyógyszerterárhoz volt-e köze, azonban ez az utolsó híradás Bay János gyergyószentmiklósi ténykedéséről. Edvárd nevű fia, amint arról már fennebb is volt szó, 1840 márciusában, Gyergyószentmiklóson halt meg,¹³⁴ úgy látszik, akkor a Bay család még Gyergyóban élt. Életéről és működéséről nincsenek további információk.

Tamássik István (1805 k.–1855)

Nem sokkal Bay János Csíkszeredából való távozását követően, 1837-ben lehetőség mutatkozott arra, hogy a város és környéke mégse maradjon patika nélkül. Ugyanaz a Tamássik István (Tamásik, Tomaschek, 1848–1849-ben Tamásy!), erzsébetvárosi örmény származású diplomás gyógyszerész¹³⁵ jelentkezett patikalétesítési szándékkal, aki az előző években kétszer is sikertelenül próbált Gyergyószentmiklóson megtelepülni és ott gyógyszerterát alapítani. Bay János dicstelen távozását követően, Tamássik István harmadjára is kísérletet tett a patikaalapításra, ezúttal Csíkban. Dávid Gáspár csíkszeredai főbíró, 1837. június 16-án kelt folyamodványában a város magisztrátusának nevében kérte¹³⁶ a Főkormányszéktől a patikanyitási engedély megadását: „[...] *a kérelmes patikárius urat városunk lakossai közé ezennel bévévén és mint patikáriust, hogy annál inkább subsistálhasson, minden városi terhektől felmentvén*” a gyógyszerész „[...] *a szokott patika taxának, melyre Bay János elégtelen volt, és még soha bé sem*

fizette, magát kötelezte”. Ezúttal Sándor Mihály főkirálybíró is pozitívan viszonyult a kérelemhez, és Székely Zsigmond felcsíki alkirálybíró ajánlására, maga is Tamássik patikájának engedélyezése mellett foglalt állást július 3-ai folyamodványában.¹³⁷ A végső rábólintás előtt, a Főkormányzék illetékesei július 10-én kelt leiratukban még egyszer figyelmeztettek a kockázatokra: „[...] *valyon Csik Szereda várossa mind lakosainak számára, mind tehetségeire, mind pedig a hozzá járulható körülállásokra nézve, elégséges-e arra, hogy ottan egy patikárius, mint ahogy illik, tisztességesen élhessen és fenn álhasson?*”¹³⁸ A kérdés jogosságát Bay sikertelen próbálkozása után nem is lehetett megkérdőjelezni. 1837. szeptember 10-én és 12-én kelt jelentéseikben mind a városi magisztrátus, mind a széki tisztség képviselői bizakodóan nyilatkoztak,¹³⁹ némi fenntartást csupán a széki hivatalosságok fogalmaztak meg: „[...] *ezenn vidékbe megtelepedni szándékozó személy, jövedelméhez illőleg alkalmaztattya élete módját, tisztességesen megélhet, és patikáját fenntarthatja*”.¹⁴⁰

Végül a Főkormányzék 1837. október 2-án kelt leiratával kedvező választ adott Tamássiknak. „*Látván a Királyi Fő Kormány Szék, hogy minek utánna Bay Jánosnak az írt városban ennek előtte fenn állott patikája már tökéletesen megszűnt, és az egész szék kebelében más patika jelenleg sehol sincsen, egy más, új patikának azon nemes székben egy olly helyen, melly arra legalkalmasabbnak találtna, léendő felállítás szükséges voltát. [...] A Királyi Fő Kormány Széknek is helyben hagyásából a fenn említett diplomás patikárius Tamássik Istvánnak, hogy azon nemes szék kebelében, hol arra nézve legjobb helyet és alkalmasabb commoditást találhat, az egész közönség megnyugtató minéműségekkel tökéletesen tellyes patikát állítson s nyithasson.*”¹⁴¹ Hogy Tamássik Szépvízen és nem Csíkszeredában nyitotta meg patikáját, az talán azzal magyarázha-

¹³³ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXXIV/6.

¹³⁴ RNLHMH, F 47 Egyházi anyakönyvek gyűjteménye, 274. reg. 47.

¹³⁵ Tanulmányaira vonatkozóan lásd a 83. jegyzetet.

¹³⁶ MNL OL, F 46 Gubernium Transylvanicum Levéltára – Ügyiratok, 1837/6888.

¹³⁷ MNL OL, F 46 Gubernium Transylvanicum Levéltára – Ügyiratok, 1837/7757.

¹³⁸ MNL OL, F 46 Gubernium Transylvanicum Levéltára – Ügyiratok, 1837/6888.

¹³⁹ MNL OL, F 46 Gubernium Transylvanicum Levéltára – Ügyiratok, 1837/10086.

¹⁴⁰ MNL OL, F 46 Gubernium Transylvanicum Levéltára – Ügyiratok, 1837/9877.

¹⁴¹ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXLV/149.

tó, hogy Szépvíz népeesebb volt, lakói pedig jóval módosabbak, és így a fizetőképes kereslet is messze nagyobb lehetett, mint Csíkszeredában. Annyi bizonyos, hogy 1838 őszén családjával együtt már Szépvízen lakott és patikája is ott működött.¹⁴²

A Tamássik István szépvízi patikájára vonatkozó legkorábbi adatok 1838 őszeről valók és Csíki József székorvos jelentéseiből származnak. Sajnálatos módon, október végi, rendes félévi jelentésének¹⁴³ melléklete, amely „a Szépvízen fel állított új patikának” vizitációja során tapasztaltakat tartalmazta vélhetően egy példányban készült, így nem került be a széki levéltárba. Úgyszintén Csíki doktortól származik viszont egy decemberben kelt jelentés, melyben Fejér Miklós, szépvízi örmény megvert szolgálójának kezelési költsége kapcsán említi a „Szépvízre csak most meg telepedett örmény patikáriust”.¹⁴⁴

Amint a Főkormányzék fennebb idézett, 1837. október 2-i leirata is tanúsítja, Bay János Csíkszeredából való távozását és itteni patikájának (valószínűleg még 1836 elején megtörtént) felszámolását követően, Tamássik István patikaalapítási engedélyének kibocsátásáig Csíkszéknek nem volt gyógyszerésze. Vélhetően ezzel a szükséghelyzettel, és nem a patikus örmény nexusaival magyarázható, hogy a székvezetés igyekezett kedvezményeket kijárni a Guberniumnál Tamássik részére. 1839 novemberében kelt és a Főkormányzékhoz terjesztett folyamodványában Sándor Mihály „a közgazdaság kívánatából kiindulva, gyógyszer árus [kihúzva: árusunk] Tamássik Istvánnak kevés jövedelméhez képest minden napi szükségek közötti szenvedését lelki esmértesen tapasztalván”, felmenteni javasolta a patikaállítás 101 forintos illetéke alól, vagy legalább elhalasztani kérte annak megfizetését „az ajállott és reméllendő gyógyszer-tári egyesítés üdejére.”¹⁴⁵ Okulva ugyanis patikus-elődei sorsából, Tamássik arra irányuló javaslatot terjesztett a székvezetés elé, hogy a gazdaságosabb működés érdekében szükségszerű lenne a kato-

nai és polgári gyógyszerforgalmazás összevonása, mely ötlet, mint látszik, a főtiszt tetszését is elnyerte. A gondolat szükségszerűségét a korábbi csíki gyógyszerészek működése is igazolta, hiszen mindenik a fizetőképes kereslet alacsony voltára panaszkodott, melyet tovább rontott az örmény kereskedők féllégális konkurenciája. Tamássik beadványát a főkirálybíró a Gubernium elé terjesztette, amely azonban a javaslatot azzal utasította el, hogy előbb a katonai hatóságok véleményét kell kikérni az ügyben.¹⁴⁶ A patikák egyesítésére vonatkozó indítványt a széki közgyűlés is napirendre tűzte 1840. november 5-i ülésen, elhatározva, hogy a tisztség értesíteni fogja a gyalogezred parancsnokságát, kérve ugyanakkor a javaslatához a Főhadparancsnokság véleményét is.¹⁴⁷ Az ezredparancsnokság megszólítására az 1841. január 16-án kelt széki átirattal került sor, hogy „*lenne eszközlője a provinciális gyógyszertárnak a katonával való egyeztetésére.*” Március derekán írt válaszában Gedeon ezredes úgy nyilatkozott, hogy a patikák egyesítése „[...] nem csak óhajtható, de némüképpen hasznos is lenne, egyébképp meg nem tagadható lévén az, hogy ezen magányos, de népes és kiterjedő széljbéli tartományba, Csik Szeredába is szükség lévén egy civile gyógyszertárra, de ennek fennállhatása csak a katonával való egybe szerkesztése lévén [révén] sükerülhető [...]”.¹⁴⁸ Mint írja, a Főhadparancsnokság amiatt utasította el az egyesítésre vonatkozó javaslatot, mivel a Főkormányzékától nem érkezett ilyen irányú megkeresés. Álláspontja szerint a General Commando hozzájárulását a székeknek is kérelmeznie kell a Gubernium által. A székvezetés ezért 1841 áprilisában ünnepélyes feliratban folyamodott a patikaegyesítés jóváhagyásáért a Főkormányzékhoz. Mint az indoklásban írják: „*Az eddig elé évnegyedenként véghezvitt orvosi vizsgálatokból, de ezenkívül a naponkénti szemmel látott tapasztalásokból is a világlik ki, hogy a kérelmes gyógyszerárus szereinek igen csekély mértékbeni kellendősége miatt*

¹⁴² RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXXVII/42.

¹⁴³ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXXVII/42.

¹⁴⁴ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXXVII/63.

¹⁴⁵ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXXIX/88.

¹⁴⁶ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXXXV/33.

¹⁴⁷ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXXXIII/82.

¹⁴⁸ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXXXVII/14.

*nem hogy a szükséges anyagi szerek esztendőnkénti szaporítására, helyreállítására és megszerzésére valamit hátra tudna hagyni, sőt jelenleg gyógyszer-tára oly silányul jövedelmez, hogy naponkénti élelmezése és házi szükségei fedezetére sem elégséges, bár mily takarékos gazdálkodás mellett is, az eddig elé igen lassadán gyülvongó bévételi öszveg. Ha tehát az egyesítés által út nem nyitattik néki a jutalmasabb bévételekre, és már is saját tőkéje nagyobb részének felemésztésével igen nagy mértékben alácsülyyed, pénzbéli erejének helyreállítására kéntelen lesz a kérelmes végképpeni elpusztulását, megbuklását bé nem várva vidékünkben rövid időn eltávozni és ezen feles számú, s mind Udvarhelyszéktől, mind Gyergyótól nevezetesebb távulságokat befoglaló erdős, bérces hegytömeg által elválasztott helységünket eltávoztával a leg aggodalmasabb helyzetbe taszítani, mert bajoson fogna találkozni a két szomorú esemény után egy harmadik vállalkozó, s így ezen körülmény békövetkezése münköt örökre megfosztana még csak reményétől is annak, hogy valaha kebelünkben gyógyszer-tár nyithassék.*¹⁴⁹ Az ügyben – guberniumi közvetítéssel – 1844-ben érkezett elutasító leirat az uralkodótól.

A patikák egyesítése tárgyában folyó levelezéssel egy időben Szépvízen is előkerült a régi probléma, a csíkszéki patikusok szokásos vitája az örmény kereskedőkkel, az általuk forgalmazott gyógyhatású, illetve mérgező anyagok, vagy korabeli szóhasználatul „*a patikai és technikai szerek*” forgalmazása ügyében.

Mielőtt azonban a részletekkel megismerkednénk, lássuk melyek voltak az ügy előzményei, amelyekre vonatkozóan a századelőről valók az első szórványos utalások. Ezek zöme Nagy Dániel székorvos 1810 februárjában kelt és Sándor Mihály főkirálybíróhoz betérjesztett jelentéséből származnak, melyben a Csíkszék területén zajló gyógyszerforgalmazás ügyét ismerteti. Amellett, hogy rávilágít a mérgező anyagokkal való kereskedés veszélyeire és szorgalmazza azok kizárólag gyógyszerházakban történő forgalmazását, lényegre törő helyzetjelentést is ad a témáról: említi a gyergyószentmiklósi patikát, ugyanakkor javasolja, hogy mivel Szépvízen nincs gyógyszer-tár, itt a veszélyes anyagokat egy, a hatóságok által engedéllyel ellátott személy árusítsa.¹⁵⁰ A jelentés nyo-

mán a főtiszt el is rendelte a gyergyószentmiklósi és szépvízi kereskedők ellenőrzését. A vizsgálatok nyomán, 1810 tavaszán újabb jelentések és kimutatások készültek, ez utóbbiak sorában pedig feltétlenül említést érdemelnek azok a táblázatos kimutatások, amelyekben Nagy Dániel áttekintést ad a veszélyes anyagok három csoportjáról, de rendkívül érdekes forrás a szépvízi örmény boltosok világára vonatkozóan az a kimutatás is, amely a Száva János, Dávid Márton, özv. Jakab Istvánné, Dávid Kajetán, Márton Keresztes és Száva Keresztes szépvízi kereskedőktől lefoglalt tiltott szerekről készült.¹⁵¹ E röpké kitérő is jelzi, hogy a hivatalos, engedélyezett és hatóságilag ellenőrzött gyógyszerforgalmazást megelőző időszakban a gyógyhatású, illetve veszélyes anyagok forgalmazása tulajdonképpen az örmény kereskedők „monopóliuma” volt. Hivatalosan ugyan nem bírták a felsőbbség áldását, de a szükség törvényt bontott, és patika hiányában a helyi hatóságok is kénytelenek voltak szemet hunyni afelett, hogy boltjaikban az örmények mindenféle patikai szereket is árultak, legyenek azok gyógynövények, tinktúrák, olajok, sók, különféle gyökerek, magvak és kencék. A nagyobb gondot inkább az okozta, hogy nem hiányoztak a felhozatalból olyan anyagok sem, amelyek alapvetően ugyan festékkészítéshez voltak használatosak, viszont az élet kioltására is alkalmasak lehettek (arzen, kobalt, ólom, mínium, cink, vitriol stb.) Ebbe a belterjes világba idegenként belépni, ráadásul a helyiek kereskedelmi érdekeit veszélyeztetve, igencsak kockázatos vállalkozás volt.

Visszatérve Tamássik és a szépvízi örmények konfliktusához, a kialakult helyzetet egy 1840 márciusából fennmaradt, pókakeresztúri Székely Zsigmond felcsíki alkirálybíró tollából származó jelentés plasztikusan ábrázolja. Székely nemcsak az örmény kereskedők „*engedetlensége és véllék született bárdolatlan nyakassága*” miatt panaszol, de számos súlyos törvénytelenséget is rögzít jelentésében. Mint írja, az örmény kereskedők nemhogy nem tartották tiszteletben felszólítását, miszerint két héten belül kötelesek az általa megnevezett anyagokat eladni vagy átadni a patikusnak, de ezekkel még a tilalom után három hónappal is kereskedtek, és ami igazán súlyos, naponta becsapták vásárlóikat, hiszen „[...] *a tiltott szerek rendezése és becsüje alkalmával is, az or-*

¹⁴⁹ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXXXVII/14.

¹⁵⁰ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CIX/42.

¹⁵¹ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CIX/58.

vosok nagy tömeg öszve vesződött, romlott szereket hányattak el, mit ők ti. a kereskedők drága áron a népnek jó gyanánt elárultak volna, s addig is árulgattak.¹⁵² A boltokban talált tiltott szerek elkobzásra kerültek, ugyanakkor Jakab Antal örmény boltosra, engedetlensége miatt 12 forint büntetést is kénytelen volt kiszabni. Az alkirálybíró ugyanakkor azt indítványozta, hogy a lefoglalt és a patikusnak átadandó szerek árát a szék fordítsa a tartományi kórházalap hiányának pótlására. Hogy a hatóságok fellépése igen érzékenyen érintette a kereskedők érdekeit, azt az ellenőrzés nyomán kialakult hangulat is érzékelteti: „[...] olyan vad indulatú, s egymás közt is gyakorta vérengzést támasztó nemzettség közt tartani lehetett az illetlen gorombaságtól, amit ha tettelesen nem is, de szitkozódó szavakban az assistentia mellett is a panaszig szenvedtek commissariussaim.” – írja jelentésében Székely.¹⁵³

Jakab Antal, aki egyébként a szépvízi Mercantile Forum jegyzője volt, az érintett szépvízi kereskedők (többek között Száva Antal, Száva István, Dávid Antal, mindannyian a kereskedői szék tagjai) nevében panasszal fordult a Főkormányshékhöz. A Gubernium 1840 augusztusában kelt leirata egyértelmű volt: az 1830. évi 1283. számú főkörmányszéki rendeletre hivatkozva ismételten kimondta, hogy a patikai szereket – a gyógyszerészekén kívül – csak külön erre felhatalmazott kereskedők, és azok is csak a vonatkozó szabályok betartásával forgalmazhatják. Mivel a szépvízi kereskedők nem tartoznak ezek közé, helybenhagyja a tiltott szerek elkobzását. „Az ő töllök helyesen elvett szerek közül a következőket, úm.: Antal balsamot (:balsamus Antonii:), élet essentiákat, tincturákat, spiritusokat, édes gyökérrel elegy szárácsát, mindenféle gyökeret és pópiumot [!] a nemes szék, a physicus jelenlétében és közbenjövételével, tüstént enyésztesse s öntesse el olyan helyre, hol elenyésztek bizonyos, a többi egyszerű szereket a patikáriusnak illő áron eladattatván, s azok árát most az egyszer az illető kereskedőnek kezéhez szolgáltatván.” A lefoglalt patikai szerek árát tehát nem lehetett a kórházalap hiányának pótlására felhasználni, hanem „most

az egyszer” vissza kellett téríteni a kereskedőknek, mely kitélt a székvezetés – és különösképp Székely alkirálybíró – tekintélye csorbításaként élt meg. A leirat ismételten felhívta a székorvos figyelmét a törvények pontos betartatására, és helybenhagyta a Jakab Antal kereskedőre kiszabott büntetést is.¹⁵⁴ Az örmény kereskedők azonban nem jöttek zavarba a fél szájjal kapott dorgálástól, ügyüket a bécsi Udvarhoz is eljuttatták, felpanaszolva áruik karhatalommal történt lefoglalását és kérve azok visszaszolgáltatását. A több fórumot is megjárt ügy, a hosszadalmas levélváltások miatt évekig nem nyert megoldást, az örmény boltosok pedig dacolva a helyi hatóságokkal, a továbbiakban is zavartalanul árulták újból beszerzett tiltott portékáikat.

Egy másik, 1842 márciusában írt és a széki tisztséghez címzett jelentésében Székely Zsigmond alkirálybíró a lényegre tapintott: a törvényes rendelkezéseket éppen azok nem tisztelik – rossz példát mutatva ezzel társaiknak is – akik a szépvízi kereskedői székben az igazság szolgálatára lennének hivatva. Ismételten felhívta a figyelmet arra, hogy ha az engedetlen kereskedőket nem sikerül megfékezni, odalesz a szék és a polgári hatóságok tekintélye is.¹⁵⁵ Úgy látszik, az örmény lobbi elérte a célját, hiszen olyan értelmű leirat érkezett Bécsből, hogy az ügyben újból meg kell hallgatni az érintetteket és jelentést kell tenni arról, „*hogy a kérelmesek az írt árucikkkel kereskedéseket ottan mi időtől fogva gyakorolják, s ezen gyakorlatba a többség általi tiltakozás nélkül szabadon mindig meg voltak-é?*”¹⁵⁶

1842 szeptemberében Boér László székorvos szakmai és kereskedelmi megfontolásokat is figyelembe vevő ajánlólevelet terjesztett a szék tisztségéhez, amelyben úgy nyilatkozott, hogy a törvényhatóság területén Tamássik István a legmegfelelőbb személy arra, hogy a különleges jogállású anyagokat forgalmazza. „*Mint diplomaticus paticarius hivatásánál fogva a szükséges ismeretekkel bírván, nem félhető, hogy az illy mérges szerek árulásában valami hiba történend, s mivel a többször említett gyógy-*

¹⁵² RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXXXIV/46.

¹⁵³ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXXXIV/46.

¹⁵⁴ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXXXIV/50.

¹⁵⁵ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXLII/2.

¹⁵⁶ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXLV/110.

szerész Tamássik István Szépvíztől Csik Szeredába vagy Martonfalvába tavasszal jövend lakni, nemes székünk központjában lévén, az illy szereket magoknak szerezni kívánó mesteremberek egy forma megszűzésre ötöt találhatják. [...] Már 15 hónap alatt szerzett majd minden héti tapasztalásom szerint a szépvízi gyógyszerész Tamássik Istvánnak olyan a sorsa, amint a naplójában látható, hogy ha a materiális szerek árulhatásával is magán nem segíthet, nem sokára végső ínségre jutand, és az ő netalán történendő pusztulásával a szegény betegek az elkerülhetetlen szükséges gyógyszereket vagy Gyergyóból vagy Udvarhelyről vagy pedig Háromszékről nagy károkkal és hátramaradásokkal lesznek kénytelenek hoztatni.¹⁵⁷ A székorvos ajánlása nyomán Balási József főkirálybíró is hasonló tartalmú javaslatot küldött a Főkormányzékhez, amely 1842. november 21-én kelt leiratával a kért engedélyt meg is adta.¹⁵⁸ Mivel a patikával rendelkező törvényhatóságok területén a tiltott, azaz üzletekben nem forgalmazható anyagok köre a festékekre is kiterjedt, 1842. november derekán menasági János Ignác, Kalota András, Bernád András és Bernád Barabás asztalos és lakatos mesterek panasszal fordultak Csíkszék közgyűléséhez. Beadványukban azt nehezményezték, hogy mivel a csíkszeredai és más boltosok nem árulhatnak festékeket, a mesterek kénytelenek a szépvízi patikáriustól rosszabb minőségű anyagokat csaknem háromszoros áron vásárolni, ami nemcsak rájuk, de megrendelőikre nézve is igen hátrányos. Kérik tehát a helyzet orvoslását. A közgyűlés ekkor olyan határozatot hozott, hogy a napi használatra szükséges anyagokat (úm. kékkő, büdöskő, kámfor) ezután is szabad legyen boltokban árulni.¹⁵⁹ Az ügy azonban a következő években sem nyert végleges megoldást, hiszen 1846 májusában is hasonló panaszbeadványt tárgyalt a közgyűlés, ezúttal elhatározva, hogy megoldásra a Főkormányzék elé terjeszti azt.

Tamássik István patikus 1843 januárjában még Szépvízen működött. Ezt Endes Miklós alkirálybíró egyik, Zöld János felcsíki pénztárnok-

hoz intézett utasítása igazolja, miszerint a Főkormányzék engedélye értelmében a szépvízi patikus részére ki kell fizetni a nincstelen bujasenyvesek gyógyítására a szék kontójára kiváltott gyógyszerek árát, 28 pengő forint értékben.¹⁶⁰ Február utolsó napján a patikus beadványban értesítette a szék tisztségét, hogy elköltözik Szépvíztől. Az okokat nem részletezi, de az előzményeket ismerve joggal lehet feltételezni, hogy a döntés meghozatalában szerepe volt az örmény kereskedők által gyakorolt nyomásnak. Csupán annyit jegyez meg sokat sejtetve, hogy körülményei illetően alakulása kényszeríti e lépés megtételére, mint írja: „kénytelen vagyok sok tekintetből patikámmal együtt Csik Szeredába költözni.” Kéri ugyanakkor közhírré tenni, hogy „[...] a következő Szent György napon túl nem Csik Szépvízen, hanem Csik Szeredában léend gyógyszerhárom megtanulandó a Piac soron, a kővékák aránt.”¹⁶¹ Sajnos egyéb részletek nem ismeretesek a patika épületére vonatkozóan, ha csak nem tekintjük annak csíkszentimrei László Sándor alcsíkszéki jegyző 1843 októberében kelt és a szék tisztségéhez intézett jelentését, melyben arról értesít, hogy a patika ablakait és ajtóit rosszul elkészítő martonfalvi, Tamás nevű asztalost – miután felszólítása ellenére sem volt hajlandó a hibás munkát kijavítani – fogdába csukatta, mindaddig, míg jobb belátásra tér és vállalja, hogy az okozott kárt jóváteszi.¹⁶²

Nem alakult sokkal jobban Tamássik viszonya a csíkszeredai (örmény) kereskedőkkel sem. Feszültségeik még a patikus szépvízi működése idején kezdődtek és a terhelt viszony a későbbiekben sem rendeződött alapvetően. Lukács János martonfalvi kereskedő már 1842 júliusában az ügyben nyújtott be kérelemlevelet a székvezetéshez, hogy a tőle hatóságilag lefoglalt patikai szereket adják át a gyógyszerésznek, ő pedig térítse meg azok árát. Csakhogy a székvezetés nem szándékozott a patikustól behajtandó összeget kifizetni Lukácsnak, mivel „[...] azok árai más, köz célú haszonra el is rendeltettek”.¹⁶³ Mivel a szépvízi kereskedők lefog-

¹⁵⁷ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXLV/149.

¹⁵⁸ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXLV/149.; CCXLVIII/48.

¹⁵⁹ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Törvényeszéki protocollumok, I. 28r-v.¹⁶⁰ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXLVIII/48.

¹⁶¹ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXLVIII/48.

¹⁶² RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXLVIII/48.

¹⁶³ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXLII/53.

lalt portékáinak árát is a tartományi kórházalap hiányának pótlására kívánták költeni,¹⁶⁴ feltételezhető, hogy ebben az esetben is hasonló volt a székvezetés elképzelése, a kártalanítás elutasítását pedig úgy indokolták, hogy miután előző évben a martonfalvi kereskedő már engedélyért folyamodott a patikai szerek árulása tekintetében és kérvénye elutasításra talált, tisztában lehetett a szabálytalan kereskedés következményeivel.¹⁶⁵ Tény, hogy Tamássik Csíkszeredába való költözése nem indult biztatóan, hiszen itt is szembetalálta magát ellenlábasaival, részben az ellenérdekelt kereskedőkkel, részben az általuk feltűzelt mesteremberekkel. Ráadásul, a konkrét esetben, Lukács János támogatásra talált a Főkormányshéknél, és akárcsak szépvízi társai, 1845 márciusában ő is olyan értelmű leiratot kapott ügyében, hogy a székvezetés a lefoglalt patikai szereket át kell adja a patikusnak, az azokért kapott pénzt pedig „most az egyszer” köteles a kereskedőnek kifizetni.¹⁶⁶ Tamássik viszont nem tudta egy összegben megtéríteni a lefoglalt portékák értékét, csupán hitelre lett volna hajlandó átvenni azokat. Végül az ügy azzal oldódott meg, hogy Lukács János eladta tiltott szereit egy brassói fűszeresnek.¹⁶⁷

A környék mesteremberei már 1842-ben is beadványban tiltakoztak az ellen, hogy kizárólag a patikustól szerezhessék be – mint állítják, rosszabb minőségű és jóval drágábban adott –, a festékgyártáshoz szükséges anyagokat. Az utóbbiak panasza ügyében kelt az a főkirálybírói jelentés 1846 szeptemberében, amely a kialakult érdekellentéteket a következő módon vázolja: „[...] *tudva egy felől örményeink e szerek tilalma feletti ingerültségét és a [mesteremberek] panasz indokai alaptalanságát, a patika is a kereskedőkkel nagy részbe egy helyt lévén, s a patikárius is [...] minden a féle anyagokat ára s mértékére nézve más kereskedőkkel egy arányban árulván, és tekintve más felől, hogy nélkülözhetetlen patikánk, az örménység e félük árulhatásának teljes korlátolása nélkül, magát fenn nem tarthatja [...]*,

patikánk fennállhatásáért esedezni, úgy a panaszkodást mesterembereink ürügye alatt örmény kereskedőink mesterkedésének nyilvánítani, köz érdek s igazság szülte kötelességünk.”¹⁶⁸ A kialakult helyzetben tehát a székvezetés egyértelműen a patikus pártját fogta, de a kereskedők és a mesteremberek együttes fellépésével szemben nem volt könnyű megvédeni a gyógyszerész érdekeit. Az ügy 1847 májusában már sokadjára került a széki közgyűlés elé, a kereskedők ugyanis ismételten kérték „*a házi gazdasághoz, konyha tartáshoz és mester emberek számára festékek készítéséhez szükséges anyagi szerek árulhatása megengedését eszközöltetni.*”¹⁶⁹ A közgyűlés úgy döntött, hogy amíg az ügyben főkirályshéki leirat érkezik a kereskedők tartsák magukat az érvényes szabályokhoz, azaz fenntartotta a nevezett anyagok patikus általi kizárólagos forgalmazási jogát. Nem ismeretes, hogy az olyanynyra várt főkirályshéki leirat mit tartalmazott, megérkezett-e egyáltalán a következő évi forradalmi eseményekig, amelyek aztán teljesen más prioritásokat hoztak mind a székvezetés, mind az ellenérdekelt szereplők számára.

Tamássik István másik, Szépvízről hozott problémája a katonai és a polgári patika egyesítésének még 1839-ben általa javasolt gondolata volt, mely ötlet ilyenformán egy életképes törvényhatósági gyógyszerterület eredményezhetett volna és biztos(abb) megélhetéssel kecsegtethette volna működtetőjét. Csíkszék közgyűlésén 1844. január 29-én került ismertetésre a Főkormányshék előző év novemberében kelt leirata, amely a patikaegyesítés hosszú ideje húzódozó ügyében közvetítette a legfelső helyen meghozott döntést: az uralkodó szeptember 28-i, 4004. számú határozatával nem engedélyezte a gyalogezred és Tamássik István patikájának egyesítését.¹⁷⁰ Kérdés, hogy ezek után még miben reménykedhetett, de 1845-ben Tamássik István újból kezdeményezte a csíkszeredai katonai és polgári patikák egyesítését.¹⁷¹ Az ügy kimenetele, ha egyáltalán

¹⁶⁴ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXXXIV/46.

¹⁶⁵ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCXLII/53.

¹⁶⁶ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCLVIII/4.

¹⁶⁷ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCLXII/8.

¹⁶⁸ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Iratok, CCLXII/8.

¹⁶⁹ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Törvényshéki protocollumok, 1. 211r-v.

¹⁷⁰ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Törvényshéki protocollumok, 1. 91r-v.

¹⁷¹ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Főkirálybírói iratok, 2. reg. 108. Az 1845. évi 380. számú elnöki irat nem maradt meg, tárgyát csak az iktatókönyvi bejegyzés alapján lehet ismerni.

továbbjutott a főkirálybírótól, nem ismeretes. Miután az egységes törvényhatósági patika felállításának gondolata elbukott, a székvezetés más módját kereste annak, hogy az egyetlen csíki gyógyszerészt lehetőség szerint megerősítse a piacon. 1845-ben olvashatunk először arról, hogy – széki kezdeményezésre – Csíkszeredában egy kimondottan patikai célra szánt házat kellenne építeni. A szék tisztsége, illetve személyesen Balási József főkirálybíró, két rendben is egy gyógyszerész felépítésére alkalmas telek kijelölését, illetve biztosítását kérte a csíkszeredai tanácstól. Második, 1845. június 30-án kelt átiratában így próbálta meggyőzni a szeredai tanácsot az ügy fontosságáról: „*Idei április 19-én személyesen azon bizodalmas kéressel találtam meg a Nemes Tanácsot, hogy mivel a köz szükség egy állandó és bátorságos építményü gyógyszerészert igényel, e végre a nemes város között, Száva Kristóf kereskedő szomszédságában, Beke és Kovács nemzetséget illető belső telkeket megvásárolni ne terhelhetne, de mint a fenn írt hó 27-ről 40. szám alatti tudósításából kitetszik, az említett belsők tulajdonosait az eladásra nem bírhatván, más helynek megszerzésére készségét ajánlja. Mivel pedig én a kívánt célra alkalmas belső ki nem szemlélhetek, öszinte bizodalommal kérem a Nemes Tanácsot, légyen szíves a célba vett gyógyszerészert építésére egy alkalmas belső telket kinézni, s annak megvehetését elpróbálva, engemet is értesíteni.*”¹⁷² Sajnos az ügyben keletkezett válaszirat nem maradt fenn, csupán az iktatókönyvi bejegyzés alapján ismerjük annak tárgyát. Eszerint, a magisztrátus ezúttal arra tett ajánlatot, hogy bizonyos Sitz-kertnél fog telket biztosítani az építkezéshez.¹⁷³ Ez utóbbi válasz folyamánya volt, hogy Balási főkirálybíró László Sándor alcsíki jegyzőt nevezte ki a szék részéről – az ő irányában ugyanis Tamássik is bizalommal volt –, hogy az ügyet kézben tartsa.¹⁷⁴ A későbbiekben semmi jel nem mutat arra, hogy végül a patika megépült volna

Csíkszeredában, így azt kell feltételezni, hogy a Tamássik-féle gyógyszerész – legalábbis az 1848 előtti időszakban – bérelt épületben működhetett.

Sajnos Csíkszék levéltárának 1848–1849. évi iratai még nincsenek rendezve, így Tamássik csíkszeredai működésének egyik legfontosabb időszaka, a szabadságharcos eseményekben való esetleges szerepvállalása továbbra is homályban marad.¹⁷⁵ Annyi látszik bizonyosnak, hogy 1849 késő őszen és 1850 tavaszán vizsgálati fogságban volt Csíksomlyón,¹⁷⁶ patikája pedig ideiglenesen a kerületi főorvos kezelésébe került. 1849. december 13-án a felcsíki császári-királyi alkerületi biztosság felszólítására Barta János szeredai főbíró, Szopos Ignác főjegyző, Dávid Elek rendőrigazgató és Kovács Ignác főhadnagy összeírták Tamássik patikárius ingó és ingatlan vagyont, majd a jegyzőkönyv végén megjegyzik, hogy mivel a patikai szerekhez nem értenek, azokat nem vették lajstromba. A gyógyszerész legfontosabb vagyontárgyai: egy 300 rajnai forintra becsült zálogos martonfalvi beltelek Csekme Ádám és György Antal szomszédságában, egy 10 forintra taksált, egyvékás föld a Kovács Gáspár csürje mellett, hatvanöt orvosi könyv, melynek értékét ugyancsak 10 forintban állapították meg a biztosok, továbbá egy szilfából készített kaszten, egy hitvány dívány, tizenegy töltött rossz szék, egy cserefa asztal, öt kép, „*egy pléh füttő mely lábán áll*”, egy vízpuska, tizenegy nagy ferslág, „*tíz boros hordók, kisebb, nagyobb*”, egy festett szán, és további számos, kisebb értékű háztartási és használati tárgy, összesen 374 forint 29 krajcár értékben.¹⁷⁷ A biztosság két városi tanácsossal és Körmendy Lajos sebésszel kiegészülve, 1850. március 8-án elkészítette a patika inventáriumát is, az abban található felszerelést (különbféle mérlegek, kanalak, spatulák, serpenyők, mozsarak, csészek, porcelán és üveg orvosságtartók) és gyógyszereket, hatóanyagokat összesen 1379 forint 42¾ krajcárra értékelve.¹⁷⁸

¹⁷² RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Főkirálybírói iratok, 266–1845.

¹⁷³ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Főkirálybírói iratok, 2. reg. 108.

¹⁷⁴ RNLHMH, F 27 Csíkszék levéltára – Főkirálybírói iratok, 326–1845.

¹⁷⁵ Szócs János feltételezése szerint Tamássik részt vett 1849 tavaszán a csíki lőszergyártó műhely felállításában, ezzel érdemelte volna ki a vizsgálati fogságot és vagyona

zárolását. – Szócs 2005, 63, Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda.

¹⁷⁶ RNLHMH, F 68 A csíksomlyói császári-királyi kerületi biztosság levéltára, CLVII/8. 1.; CLVIII/40. 1.

¹⁷⁷ RNLHMH, F 68 A csíksomlyói császári-királyi kerületi biztosság levéltára, CLVII/11. 41–42.

¹⁷⁸ RNLHMH, F 68 A csíksomlyói császári-királyi kerületi biztosság levéltára, CLXI/25. 28–38.

Tamássik vagyontárgyait a hatóságok lefoglalták, hiszen 1850. március végén, amikor Barta János és Szopos Ignác arról kellett tanúsítványt kiállítson, hogy a vizsgálati fogságban lévő gyógyszerésznek vannak-e olyan vagyontárgyai, melyekből az ellátása biztosítható volna, az előljárók ezt írják: „ezen-*nel bizonyítatik, hogy ezen városunkban tartózkodott gyógyszerész Tamásik Istvánnak az egy gyógyszertárán kívül, a miből magát a fogházban élelmezhetné, semmi némű jövait nem tudgyuk.*”¹⁷⁹

Eközben a csíkszeredai patikát Miller József kerületi főorvos kezelte. Fennmaradt 1849 decembere-ről Millernek a gyógyszertár ügyében írt jelentése, mely szerint már négy hónapja, hogy a polgári patika kulcsait kezéhez kapta, és azóta a gyógyszerész feladatok is reá hárulnak. Mivel a kerület betegeit egyedül kénytelen ellátni, a továbbiakban nem tudja vállalni az egyébként igen szegényesen ellátott patika fenntartását. Kéri a császári-királyi biztosságtól gyógyszerek beszerzését és egy patikai segéd kinevezését.¹⁸⁰ Következő év januárjában még patikusként jegyzett egy jelentést, februárban pedig nyugtát állított ki ugyanezen minőségében,¹⁸¹ de kérelme – legalábbis ami a gyógyszerész feladatok vitelét illeti – mégiscsak meghallgatásra talált, mivel 1850. február közepétől kezdve több irat is igazolja, hogy kb. másfél éven keresztül Körmendy Ferenc polgári sebész vitte a patikaügyeket. 1850 áprilisában Kozma Gábor csíkszeredai birtokos név nélkül említi a csíkszeredai gyógyszerárust, aki orvosságait „*méreg drágán és a tariffa határát túl lépve*” árulja.¹⁸² Fennmaradtak az 1850 folyamán, Körmendy által a patika vásárlóira és forgalmára vonatkozóan készített

táblázatos kimutatások is,¹⁸³ illetve egy elismervény, mely szerint „*Körmendy Ferentz allorvos és gyógyszer-tár kezelő*” 1850. december 1-jén kéthavi munkájáért 40 pengő forintos fizetést vett fel.¹⁸⁴ December 10-én Száva Kristóf csíkszeredai kereskedő állított ki elismervényt Körmendynek arról, hogy a patika részére nála vásárolt gyertyát a sebész 1 forint 5 krajcár értékben kifizette.¹⁸⁵

Tamássik valamikor 1851 folyamán került vissza gyógyszertára élére. 1851. október 6-áról fennmaradt a kerületi főbiztossághoz intézett azon nyilatkozata, mely szerint kötelességének érzi a csíkszeredai polgári kórház működésének támogatását, ezért a gyógyításhoz szükséges orvosságok árából hajlandó 10 százalék engedményt adni.¹⁸⁶ Gyógyszerész működésére vonatkozóan 1852-ből valók az utolsó iratok, ezek úgyszintén a csíkszeredai kórház gyógyszerellátásáról készített kimutatások.¹⁸⁷ Tamássik életének utolsó éveire vonatkozóan nincsenek adatok.

Vélhetően betegeskedése miatt 1855 tavaszán már nem dolgozott, legalábbis a patika forgalmáról 1855 márciusában már bizonyos Dienes Gyula (Julius von Dienes) állított ki jelentést.¹⁸⁸ További kutatást igényel annak megválaszolása, hogy Dienes csupán ideiglenesen vitte-e a patikát Tamássik gyengélkedése idején, vagy megvette tőle és fenntartotta azt a későbbiekben is. A csíkszeredai római katolikus plébánia halotti anyakönyvének tanúsága szerint Tamássik István gyógyszerész 1855. október 27-én, 50 éves korában, „*mellybéli vízkórságban*”, azaz mellhártyagyulladásban halt meg.¹⁸⁹

¹⁷⁹ RNLHMH, F 65 A felcsíki (szépvízi) császári-királyi alkerületi biztosság levéltára, XVII/33.

¹⁸⁰ RNLHMH, F 68 A csíksomlyói császári-királyi kerületi biztosság levéltára, CLVIII/28. 1.

¹⁸¹ RNLHMH, F 68 A csíksomlyói császári-királyi kerületi biztosság levéltára, CLXI/25. 3, 13, 23.

¹⁸² RNLHMH, F 65 A felcsíki (szépvízi) császári-királyi alkerületi biztosság levéltára, XVII/21.

¹⁸³ RNLHMH, F 68 A csíksomlyói császári-királyi kerületi biztosság levéltára, CLXI/24. 8–13; F 67 Az alcsíki (kozmasi) császári-királyi alkerületi biztosság levéltára, XIII/15. 5, 10.

¹⁸⁴ RNLHMH, F 67 Az alcsíki (kozmasi) császári-királyi alkerületi biztosság levéltára, XIII/15. 9.

¹⁸⁵ RNLHMH, F 67 Az alcsíki (kozmasi) császári-királyi alkerületi biztosság levéltára, XIII/15. 8.

¹⁸⁶ RNLHMH, F 68 A csíksomlyói császári-királyi kerületi biztosság levéltára, CLXII/37. 4.

¹⁸⁷ RNLHMH, F 68 A csíksomlyói császári-királyi kerületi biztosság levéltára, CLXVI/8. 16–17, 74–75.

¹⁸⁸ RNLHMH, F 68 A csíksomlyói császári-királyi kerületi biztosság levéltára, CLXXIV/6. 19.

¹⁸⁹ RNLHMH, F 47 Egyházi anyakönyvek gyűjteménye, 389. reg. 108v

Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL, Budapest)
F 46 Gubernium Transylvanicum Levéltára – Ügyiratok

Románia Nemzeti Levéltárának Hargita Megyei Hivatala (RNLHMH, Csíkszereda)

F 26 Gyergyószék levéltára – Vegyes iratok (Varia)

F 26 Gyergyószék levéltára – Rendeletek és jelentések

F 27 Csíkszék levéltára – Iratok

F 27 Csíkszék levéltára – Főkirálybírói iratok

F 27 Csíkszék levéltára – Törvényszéki protocollumok

F 30 Az I. székely gyalogezred levéltára

F 47 Egyházi anyakönyvek gyűjteménye

F 65 A felcsíki (szépvízi) császári-királyi alkerületi biztosság levéltára

F 67 Az alcsíki (kozmasi) császári-királyi alkerületi biztosság levéltára

F 68 A csíksomlyói császári-királyi kerületi biztosság levéltára

Semmelweis Egyetem Levéltára (SEL, Budapest)

1/c A Pesti Királyi Egyetem Orvostudományi Karának szigorlati jegyzőkönyvei

1/d A Pesti Királyi Egyetem Orvostudományi Karának osztályozási könyvei

1/f Az Orvostudományi Karon végzett hallgatók jegyzéke

Irodalom

- ANTALL é.n. *Antall József orvostörténeti írásai.* http://antall.orvostortenet.hu/content/data/pdf/05_antall_orvostort01.pdf
- BALÁZS 2004 Balázs Péter, *Generale Normativum in Re Sanitatis 1770. Szervezett egészségügyünk 1770-es alaprendelete,* Magyar Tudománytörténeti Intézet, Piliscsaba–Budapest. <http://www.orvostortenet.hu/tankonyvek/tk-04/data/pdf/1203.pdf>
- BEKE 1870 Beke Antal, *Az Erdély egyházmegyei papnövelde történeti vázlat,* Károly-Fehérvár.
- CSIKY 2002 Csiky Attila Csaba (Ed.), *A székelyföldi örmény katolikus egyház anyakönyvei I. Gyergyószentmiklós, első kötet (1725–1905),* Magyar Örmény Könyvtár 5, Budaörs.
- DÖRNYEI 2010 Dörnyei Sándor, *Gyógyszeres értekezések. Gyógyszerészek nyomtatott vizsgadolgozatai 1827–1844,* A Magyar Gyógyszerésztörténeti Társaság kiadványa, h.n.
- ERDÉLYI 2000 Vámszer Márta (Ed.), *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár X. kötet (Or–P).* Anyagát gyűjtötte: Szabó T. Attila, Erdélyi Múzeum-Egyesület– Akadémiai Kiadó, Kolozsvár–Budapest.
- FALUS 2014 Falus Orsolya, *Ispotályos kereszties lovagrendek az Árpád-kori Magyarországon,* Doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs. <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/falus-orsolya-fruzsina/falus-orsolya-fruzsina-muhelyvita-ertekezes.pdf>
- GYÖRÝ É.N. Györy Tibor, *Magyarország orvosi bibliographiája.* <http://mek.oszk.hu/05400/05409/05409.pdf>
- JÓZSA 2008 Józsa László, *A kórházi ápolás kialakulása a 11–14. századi Magyarországon* <http://debszem.unideb.hu/pdf/dsz2008-1/dsz2008-1-02Jozsa.pdf>
- ORIENT 1926 Orient Gyula, *Az erdélyi és bánáti gyógyszerészet története,* Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet, Cluj–Kolozsvár.
- PATAKI É.N. Pataki Jenő, *Erdély országos főorvosai (1809–1871).* http://mek.oszk.hu/05400/05413/pdf/pataki_foorvosok.pdf
- PÉTER 2002 Péter H. Mária, *Az erdélyi gyógyszerészet magyar vonatkozásai,* Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár.
- PÉTER 2013 Péter H. Mária, *Az erdélyi gyógyszerészet magyar vonatkozásai I-II,* Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár.
- RÉTHELYI 1926 Réthelyi József, *A gyógyszerészet jogszabályainak kompendiuma,* Magyarországi Gyógyszerész Egyesület, Budapest.
- SZABÓ 2005 Szabó Miklós, *Erdélyiek magyarországi egyetemeken 1848 előtt,* Mentor Kiadó, Marosvásárhely.
- SZINNYEI É.N. Szinnyei József, *Magyar írók élete és munkái.* <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/n/n18188.htm>
- SZŐCS 2005 Szőcs János, *A csíkszeredai Mikó-vár,* Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda.
- TAMÁS 1989 Tamás Miklós, *A gyógyszerészet megjelenése és fejlődése Erdélyben 1512-től 1920-ig – különös tekintettel Brassóra, a Barcaságra, valamint Udvarhely, Csík és Háromszék megyékre,* Doktori disszertáció (kézirat), Semmelweis Orvostudományi Egyetem, Budapest. <http://www.gyogyszerestortenet.hu/doktori-ertekezesek-es-szakdolgozatok/>

Bicsok Zoltán

Románia Nemzeti Levéltárának
Hargita Megyei Hivatala
Csíkszereda, Románia
E-mail: bicsokz@yahoo.com

Kósa Béla

Csíki Székely Múzeum
Csíkszereda, Románia
E-mail: kosabela@csikimuzeum.ro

„... RIDICAREA UNEI FARMACII AICI ÎN CIUC E TOT MAI NECESARĂ...”

DATE PRIVIND ISTORICUL PRIMELOR FARMACII DIN SCAUNUL CIUC (1808–1855)

Rezumat

Autorii studiului încearcă să reconstituie împrejurările în care primele farmacii de pe teritoriul scaunului Ciuc (în Gheorgheni, Frumoasa și Miercurea-Ciuc) au luat ființă, precum și istoricul acestora în primii ani de funcționare. Sunt valorificate o serie de documente inedite, puțin ori deloc cercetate până acum, deținute de arhivele de acasă (Arhivele Naționale Harghita) sau de cele din străinătate (Arhivele Naționale ale Ungariei și Arhiva Universității de Medicină Semmelweis din Budapesta), fiind aduse noi date cu privire la viața și activitatea primilor farmaciști din scaunul

Ciuc (Hank János András, Lákai Ágost József, Ernst Joseph Fröhlich, Bay János și Tamássik István), cu toții „străini”, ajunși de voie, de nevoie în jurisdicția de capăt al țării. Se conturează niște vieți împovărate, caracteristicile comune ale acestor cariere profesionale fiind desele conflicte cu negustorii armeni, care au văzut în ei doar o concurență nedorită, și nesiguranța zilei de mâine, comunitatea locală nereușind să asigure produselor farmaceutice permanenta cerere solvabilă.

„... TO SET UP A PHARMACY HERE IN CIUC SEEMS NECESSARY...”

DATA ABOUT THE HISTORY OF THE FIRST PHARMACIES IN CIUC SEAT (1808–1855)

Abstract

The authors of the present study try to reconstruct the conditions in which the first pharmacies on the territory of the Ciuc Seat (Gheorgheni, Frumoasa and Miercurea-Ciuc) come into existence, as well as their history in their first years of function. Based on a series of documents hardly or not at all researched, from archives within the country (Harghita National Archives) and from abroad (National Archives of Hungary, Archives of the Semmelweis University of Medicine, Budapest), the paper

presents new data about the first pharmacists of Ciuc Seat (Hank János András, Lákai Ágost József, Ernst Joseph Fröhlich, Bay János and Tamássik István), all „strangers” coming from afar. We come to know lives full of difficulties, the common characteristic of their careers often being the conflicts with Armenian merchants who only saw unwanted rivals in them, as well as the uncertainty of tomorrow, since the local community has hardly been able to guarantee a solvent demand.

**A CSÍKI SZÉKELY MÚZEUM
ÉVKÖNYVE
XI-XII.**